

Arbeidsgruppen *Etikk i utdanning*
Universitetet i Bergen

Sak 06/6537

21. mai 2007

Utdanningsavdelingen
Universitetet i Bergen

Etikk i utdanning – arbeidsgruppens innstilling

Utdanningsutvalget vedtok i møte av 14.12.2006 å sette ned en arbeidsgruppe for å utrede sakskomplekset *etikk i utdanning*.

Gruppen avgir med dette sin enstemmige innstilling.

Innstillingen inneholder en lang rekke konkrete forslag, og saksgang og tjenestevei vil variere for disse. Arbeidsgruppen antar derfor at forslagene må implementeres gjennom ulike delprosesser. Vi vil i denne sammenheng be om at det tas spesielt hensyn til å ivareta helheten i innstillingens argumentasjon og forslag.

Gruppens leder og øvrige medlemmer stiller seg til disposisjon for videre dialog med Utdanningsavdelingen i arbeidet med å implementere gruppens forslag i den utstrekning det vurderes ønskelig.

En tilleggsinnstilling knyttet til mandatets fjerde kulepunkt vil komme i løpet av juni.

Arbeidsgruppen vil uttrykke en stor takk til Hilde Elin Haaland Kramer for hennes utrettelige og entusiastiske innsats som sekretær for arbeidet.

For arbeidsgruppen,

Roger Strand (leder)

Vedlegg: Arbeidsgruppens innstilling

Utdanning i akademisk redelighet

– tiltak for etikk i utdanningene ved Universitetet i Bergen

Sammendrag

Utdanningsutvalget ved UiB vedtok i desember 2006 å sette ned en arbeidsgruppe for å utrede sakskomplekset *etikk i utdanning*. Arbeidsgruppens innstilling understreker behovet for en bred tilnærming der etikk og grunnleggende verdier i akademisk arbeid settes på dagsorden i studentopptak, undervisning, eksamen og annen vurdering, forskerutdanning, pedagogisk opplæring samt i institusjonens saksbehandlingsrutiner.

Av de handlingssituasjoner som aktualiserer etikk i utdanning, er enkelte av primært allmenmoralsk karakter. Blant annet foreslås det at Ethiske regler for student-veileder-forholdet ved UiB revideres (kap 3.2). Likevel ligger innstillingens fokus på akademiske normer og verdier, og den foreslår følgende grunnpilar for etikk i utdanning ved UiB:

De grunnleggende verdier for akademisk virksomhet ved UiB er åpenhet, etterprøvbarehet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon.

Innstillingen foreslår mer enn 50 konkrete tiltak på ulike nivå. Størst vekt bør legges på det positive arbeidet. Studentene bør utdannes i akademisk redelighet for å dyktiggjøre dem som studenter, akademikere og senere yrkesutøvere. Tilegnelse av akademiske normer og verdier foreslås inkorporert som ønsket læringsutbytte i alle studier og på alle nivå. Omfang og nivå må tilpasses den aktuelle grad og utdanningsnivå. Innstillingen foreslår minimumskrav for de ulike nivåene (kap 3-4).

Innstillingen skisserer praktiske løsninger for en slik styrking av etikk i utdanningene ved UiB. Den organisatoriske strukturen for å sikre det positive arbeidet for etikk i utdanningene må styrkes. Det foreslås opprettet et sentralt etikkutvalg under Utdanningsutvalget, med sekretariat under Utdanningsavdelingen. Tilsvarende utvalg foreslås opprettet på fakultetsnivå. Ressursmiljøer for etikk defineres (kap 4.1).

Arbeidsgruppen foreslår også tiltak for å møte fusk og annen uredelighet på en bedre måte. Ikke minst må det innføres et apparat på fakultetsnivå som senker terskelen for at lærere melder inn mistanke om fusk eller annen uredelighet, og som iverksetter konstruktive tiltak også der det kun er tale om mildere former for uredelighet (kap 5).

Saksgang for arbeidsgruppens ulike forslag vil variere, og gruppen overlater til Utdanningsutvalget å vurdere hva som ligger innenfor dets mandat, hva som skal oversendes de ulike fakulteter og institutter, og hva som bør fremmes som sak for Universitetsstyret. Felles for de fleste av forslagene er at de bør drøftes bredt på UiB. Organisatoriske detaljer samt ressursbehov må også utredes nærmere. Arbeidsgruppen understreker at *etikk i utdanning er viktig for kvaliteten i forskning og utdanning*. De involverte kostnadene ved tiltakene vil bli synlige i budsjettene, men de potensielle direkte og indirekte kostnadene for UiB ved manglende etisk bevissthet og kvalitet kan være høye og vanskelig dokumenterbare. Arbeidsgruppen vil derfor anbefale på det sterkeste at tiltakene gjennomføres i sin bredde, med hovedvekten på positive tiltak.

Innhold

1	Oppnevning, sammensetning og mandat	3
2	UiBs verdier	4
2.1	Normative felt	5
2.2	Akademiske verdier og normer	8
2.3	Verdipluralisme og bevissthet om etiske standarder	9
3	Handlingssituasjoner og relasjoner som aktualiserer etikk i utdanning	12
3.1	Studenter som deltakere i universitetets fagfellesskap	12
3.1.1	<i>Studenter som gryende utøvere av akademisk arbeid</i>	12
3.1.2	<i>Studentenes læringsfellesskap</i>	12
3.1.3	<i>Studenters deltakelse i forskning</i>	12
3.1.4	<i>Studenter som gryende profesjonsutøvere</i>	12
3.1.5	<i>Forholdet mellom studenten og universitetet som sertifiseringsinstans. Grader, eksamen, vurdering.</i>	12
3.2	Studenter som medarbeidere på en arbeidsplass: handlingssituasjoner, relasjoner og forslag til tiltak	13
3.2.1	<i>Student-lærer-relasjonen</i>	13
3.2.2	<i>Bruk av universitetets eiendom og ressurser</i>	13
4	Tiltak for å fremme grunnleggende verdier for akademisk virksomhet i utdanning	14
4.1	Strukturelle tiltak	15
4.2	Tiltak rettet mot studenter	16
4.2.1	<i>Ved opptak og annen ankomst til UiB</i>	16
4.2.2	<i>Førstesemesteret</i>	16
4.2.3	<i>Studenter på korttidsopphold og utvekslingsprogrammer</i>	17
4.2.4	<i>Bachelor / lavere grad</i>	17
4.2.5	<i>Master / høyere grad / andre fire- og femårige studier</i>	18
4.2.6	<i>Forskerutdanning (PhD)</i>	18
4.3	Tiltak rettet mot vitenskapelige og andre ansatte	20
4.4	Tiltak for å fremme profesjonsetikk	20
5	Fusk og annen uredelighet i utdanning, særlig ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid	22
5.1	Fusk og annen uredelighet i utdanning – noen avklaringer	22
5.1.1	<i>Forholdet mellom fusk og uredelighet</i>	22
5.1.2	<i>Å forebygge fusk og annen uredelighet</i>	23
5.1.3	<i>Spesielt om fusk til eksamen</i>	23
5.2	Rettslige rammer ved fusk ved eksamen	24
5.2.1	<i>Objektiv og subjektiv skyld</i>	24
5.2.2	<i>Forsøk</i>	25
5.2.3	<i>Forholdsmessighet</i>	25
5.2.4	<i>Beviskrav</i>	25
5.2.5	<i>Betydningen av at studenten ikke kjenner reglene</i>	25
5.2.6	<i>Sanksjoner</i>	25
5.2.7	<i>Virkningene av disiplinærvedtak</i>	26
5.2.8	<i>Personvern og informasjonsflyt i fuskesaker</i>	26
5.2.9	<i>Regelverk ved UiB og andre norske institusjoner</i>	27
5.2.10	<i>Rettslige rammer - konklusjon</i>	28
5.3	Saksbehandling ved fuskesaker	29
5.4	Reaksjoner på andre redelighetsbrudd	30
5.5	Andre tiltak for å motvirke fusk og annen uredelighet	30
6	Plan for det videre arbeidet	32
6.1	Oversikt over forslag til tiltak	32
6.2	Det videre arbeidet	35
7	Vedlegg til innstillingen	37

1 Oppnevning, sammensetning og mandat

Utdanningsutvalget ved UiB vedtok i møte av 14.12.2006 å sette ned en arbeidsgruppe for å utrede sakskomplekset *etikk i utdanning*.

Gruppen har hatt følgende medlemmer:

- Ragnhild Stolt-Nielsen, Det samfunnsvitenskaplige fakultet
- Eystein Gullbekk, Universitetsbiblioteket
- Per Gunnar Hillesøy, Kollegiesekretariatet
- Johan Lillehaug, Det matematisk-naturvitenskaplige fakultet
- Anne Hilde Nagel, Det historisk-filosofiske fakultet
- Ole Frithjof Norheim, Det medisinske fakultet
- Johanne Spjelkavik, Det juridiske fakultet
- Kari Smith, Det psykologiske fakultet
- Karen Golmen, studentrepresentant
- Kjetil Vevle, studentrepresentant
- Roger Strand, Senter for vitenskapsteori (leder)

Hilde Elin Haaland Kramer har vært gruppens sekretær.

Arbeidsgruppen har avholdt 5 møter, gjennomført en konsultasjon (åpent møte) på UiB, deltatt på seminar og gjennomført konsultasjon med Jude Carroll (Oxford Brookes Univ.) om plagiering i utdanning, samt gjennomført kartlegging av tiltak rettet mot etikk i utdanning på alle nivåer av UiB og i noen grad ved andre norske universiteter. Kartleggingsarbeidet har vært utført av gruppens sekretær Hilde Elin Haaland Kramer.

Gruppen avgir med dette sin enstemmige innstilling.

Arbeidsgruppens mandat er som følger:

- å vurdere hva som skal være UiBs verdsett/grunnpilarer i forhold til etiske verdier og bevissthet i utdanning.
- å avklare hva vi ønsker av etisk standard og bevissthet ved UiB på de ulike gradsnivåene, bachelor, master og PhD.
- å vurdere hva som er fusk og uredelighet i utdanning og hva de rettslige rammene i henhold til dette er, herunder hvilke sanksjonstiltak som kan brukes.
- å utarbeide institusjonelle regler og retningslinjer for hva som er fusk og uredelighet i utdanning, samt retningslinjer for behandling av fuskesaker.
- å gjøre en kartlegging av hvilke tiltak og ressurser universitetet har per i dag, herunder forebyggende tiltak, kontroll- og sanksjonstiltak og formidlings- og holdningsskapende tiltak, og hvordan disse brukes.
- å gjøre en vurdering av mulige tiltak, herunder forebyggende tiltak, kontroll- og sanksjonstiltak og formidlings- og holdningsskapende tiltak.
- På grunnlag av en samlet vurdering, å foreslå en plan for det videre arbeidet.

Mandatet ble gitt av Utdanningsutvalget i møte 14.12.2006, som vedtak i Sak 61/06 "Etikk i utdanning". I saksforelegget vises det til økt oppmerksomhet om fusk og uredelighet i utdanning og forskning de senere åra. Hva utdanning angår, kan det være et behov for slik økt oppmerksomhet "bl.a. på grunn av introduksjonen av nye vurderingsformer og nye teknologiske muligheter" (Saksforelegget s. 1). I fravær av sikre tall for UiB eller andre

høyere utdanningsinstitusjoner i Norge, kan det videre vises til internasjonale undersøkelser som tyder på at fusk og annen uredelighet i høyere utdanning er et betydelig problem.

Samtidig understreker saksforelegget at Utdanningsutvalget ønsker å gi problematikken en bred, helhetlig og konstruktiv tilnærming. Arbeidsgruppen er derfor blitt bedt ikke bare om å utforme en strategi og tiltak rettet mot fusk og annen uredelighet, men framfor alt å definere UiBs etiske verdier og grunnpilarer i utdanning, på linje med de etiske regler som UiB i 2006 vedtok for sine ansatte. Gruppen er også bedt om å bygge videre på det arbeidet som alt gjøres ved institusjonen for å informere, bevisstgjøre og lære opp våre studenter i akademisk redelighet.

Gruppen er overbevist om at kun en helhetlig tilnærming også i det videre arbeidet kan ha mulighet til å lykkes. Forståelse og tiltak må stå i forhold til hverandre. Videre må tiltakene ha bredde og balanse. Ikke minst må sanksjoner og reaktive tiltak ha sitt motsvar i utdannende og forebyggende tiltak. Vi ber om at denne forståelsen legges til grunn i lesningen av innstillingens enkeltpunkter.

Mandatet har vært omfattende, og innstillingsdokumentet inneholder dessverre ikke en fullstendig og detaljert behandling av mandatets fjerde kulepunkt. Arbeidsgruppen har oppnevnt en undergruppe (bestående av Hillesøy, Spjelkavik og Stolt-Nielsen) og gitt denne fullmakt til å gi en tilleggsinnstilling. Denne vil foreligge ultimo juni.

2 UiBs verdier

Arbeidsgruppen er bedt om:

- å vurdere hva som skal være UiBs verdisett/grunnpilarer i forhold til etiske verdier og bevissthet i utdanning.
- å avklare hva vi ønsker av etisk standard og bevissthet ved UiB på de ulike gradsnivåene, bachelor, master og PhD.

Vi vil her tilnærme oss spørsmålet om verdisett og grunnpilarer ved

- først å diskutere hva man skal forstå med begreper som verdisett og etiske verdier i denne sammenheng,
- deretter å identifisere sentrale akademiske og allmennmoralske verdier og normer av relevans for Universitetet i Bergen,
- for så å drøfte hvilke handlingssituasjoner og relasjoner disse verdiene og normene skal komme til uttrykk i,
- og endelig avklare de relevante forskjellene mellom gradsnivåene i forhold til fokus på, og internalisering av, de ulike verdiene og normene.

Vi vil alt her presentere vårt forslag til overordnet formulering:

Forslag til UiBs grunnpilar for etikk i utdanning:

De grunnleggende verdier for akademisk virksomhet ved UiB er åpenhet, etterprøvnbarhet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon.

Dette innebærer at arbeidsgruppen har valgt en resonnerende tilnærming til spørsmålet, der vi støtter oss til den allmenne akademiske tradisjonen (representert ved tenkere som Robert Merton og Knut Erik Tranøy, se pkt 2.2). Dette betyr ikke at det ikke alt fins føringer og

bindinger på hva som skal være UiBs verdsett. Tvert imot fins det en lang rekke dokumenter, vedtak, praksiser og institusjoner ved og rundt UiB som gir mer eller mindre sterke føringer. Noen av disse adresserer direkte etikk og akademiske normer, mens andre indirekte vil ha konsekvenser for UiBs akademiske og allmennmoralske verdier og normer. Arbeidsgruppen har ikke funnet det nødvendig eller ønskelig å gi en fullstendig redegjørelse for disse – en slik redegjørelse ville trolig måtte inneholde vurderinger av alt fra interne etiske regler til implikasjoner av alt fra Tjenestemannsloven og etiske retningslinjer for statstjenesten til bestemmelser om forskning i ulike internasjonale konvensjoner. Arbeidsgruppen har heller ikke gjort en systematisk kartlegging av relevant arbeid for etikk i utdanning ved andre norske høyere utdanningsinstitusjoner. I implementeringen av de foreslåtte tiltakene kan det imidlertid være en fordel å følge tilsvarende arbeid ved våre søsterinstitusjoner.

Like fullt er det klart at arbeidsgruppen i sitt arbeid har støttet seg til en bestemt forståelse av akademiske normer, som riktignok har støtte i en sentral akademisk tradisjon, men som gruppen også mener å finne støtte for i sentrale vedtak, praksiser og regler ved/gyldig for UiB rettet mot etikk og normer for akademisk arbeid. Disse innbefatter blant annet:

- Universitets- og høyskoleloven av 2005, som slår fast at uredelighet og fusk fra studentenes side kan møtes med sanksjoner,
- Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning av 2006, som har til formål å bidra til at forskning i Norge “skjer i henhold til anerkjente etiske normer” (§1),
- Personopplysningsloven og andre lovbestemmelser om personvern, forvaltet blant annet av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, som er UiBs personvernombud for forskning,
- Forskningsetiske retningslinjer gitt av De nasjonale forskningsetiske komiteene, som Det Akademiske Kollegium i møte 23.03.2000 vedtok som gjeldende for UiB,
- 10 etiske regler for Universitetet i Bergen, vedtatt av Universitetsstyret 26.10.2006,
- Redelighetsutvalget ved Universitetet i Bergen, som behandler saker om vitenskapelig uredelighet eller brudd på god vitenskapelig praksis,
- Veiledningen “Bruk av kilder i skriftlige arbeider ved Universitetet i Bergen”, samt annet generelt og fagspesifikt informasjonsmaterieil for studenter,
- Eksisterende praksiser for å forebygge fusk og annen uredelighet i utdanning samt undersøke og forfølge mistanker om dette, blant annet gjennom opplæring, undervisning, bruk av egenerklæringer, og saksbehandling fra grunnenhet og videre til Den sentrale klagenemnd ved UiB,
- samt det arbeid som nedlegges av Arbeidsutvalget for Norsk Studentunion-Bergen for å bistå studenter og fungere som studentombud blant annet i saker som aktualiserer etikk og akademiske normer.

Innstillingen vender tilbake til flere av disse momentene, men da med det siktemål å avklare behov for opprettholdelse eller utbygging av tiltak. Mer detaljert informasjon om dagens situasjon ved UiB er gitt i vedlegget “Kartlegging av tiltak og ressurser i forhold til etikk i utdanningen”. Også på dette punkt har arbeidsgruppen hatt behov for å avgrense sitt arbeid, og innstillingen gir derfor ikke en spesifikk vurdering av alle enkeltpraksiser og ordninger som alt eksisterer ved UiB.

2.1 Normative felt

Når man skal ta for seg spørsmål om universitetets verdsett, fins det en rekke angrepsvinkler. Én tilnærming ville være å spørre seg hva de sentrale verdier for universitetet er. Svaret ville være **verdien av åpenhet, etterprøvbarhet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon.**

Vi skal likevel utsette denne undersøkelseslinjen til neste underavsnitt (pkt 2.2) og først angripe spørsmålet noe mer indirekte ved å drøfte ulike former for begrunnelse for normer.

Generelt begrunnes normer på en rekke ulike måter. En måte å framstille dette på i etikkundervisningen, er å si at det fins flere ulike *normative felt*, bl.a. juss, egeninteresse og etikk. Disse feltene vil framstå som overlappende i større eller mindre grad alt etter hvilke saksforhold man diskuterer. Det kan likevel være nyttig å gjennomgå noen stiliserte eksempler for å karakterisere disse feltene:

- **Juss:** En rekke forbud og påbud er nedfelt i lovverket. For eksempel vil enkelte former for plagiering rammes av åndsverksloven. Fusk ved eksamen vil også være regulert gjennom forskrift for de læresteder som har en sentral forskrift som regulerer sine eksamener. I prinsippet kan da forståelsen av hva som er plagiering og annen fusk i juridisk forstand, prøves for domstolene. Dette er relevant når UiBs etiske verdier skal avklares, fordi man må skille mellom hva som er ulovlig og hva som skal gjelde som brudd på interne etiske regler. Blant annet vil etiske regler ofte være mer omfattende enn det som kan eller bør forfølges juridisk. Samtidig vil både etiske og juridiske aspekter inngå i fuskesaker, og gruppen kommer derfor i noen grad inn på juridiske forhold i pkt 5, der fusk behandles.
- **Egeninteresse:** En rekke normer vil primært være begrunnet gjennom egeninteresse, eller forventet egeninteresse. For eksempel heter det i UiBs sørviserklæring: “Universitetet forventar at du tar ansvar for eiga læring.” Den normative begrunnelsen her kan tenkes å være *...ellers står du ikke til eksamen, i strid med ditt eget ønske*. Eventuelt kan man lese dette ikke som en isolert plikt, men som et vilkår for at ens rettigheter gitt av sørviserklæringen skal gjelde, som om man forutsatte følgende: *Hvis du ikke tar ansvar for egen læring, fraskriver vi oss vårt ansvar for det ønskede siktemålet for sørviserklæringen*. Begrunnelsen er altså ikke primært moralsk/etisk, og dette aspektet faller utenfor arbeidsgruppens virkeområde.
- **Etikk:** (a) Ulike skrevne og uskrevne normer har en primært moralsk begrunnelse, det vil si at begrunnelsen består i å vise til relevante hensyn overfor andre (mennesker eller andre vesener) eller til verdier som inngår i (eller burde inngå i) **allmenmoralen**. Handlingssituasjoner og relasjoner i utdanning der allmenmoralen aktualiseres, samt korresponderende tiltak, behandles under pkt 3.2.

(b) I egenskap av å produsere, bevare og formidle akademisk kunnskap og innsikt har universiteter også sitt eget spesifikke sett av moralsk begrunnede verdier og normer. Vi skal kalle disse **akademiske verdier og normer**. Disse inkluderer blant annet forsknings- og vitenskapsetikken. Handlingssituasjoner og relasjoner i utdanning der akademiske verdier og normer aktualiseres, behandles under pkt 3.1, og korresponderende tiltak behandles i pkt 4.

(c) Universiteter utdanner mennesker til utøvelse i yrker som kan ha sine egne spesifikke moralsk begrunnede normer og verdier. **Profesjonsetikk** er derfor også relevant for universitetet, og omtales i pkt 3.1.4 og 4.4.

Denne redegjørelsen er ikke tenkt å være uttømmende. Blant annet fins det en rekke normer som verken er juridiske, selvoppholdende eller moralske i klar forstand. Dette kan blant annet dreie seg om høflighetsnormer og omgangsformer. Slike normer kan være viktige, men arbeidsgruppen ser dem ikke som en del av universitetets etiske verdier.

Forholdet mellom de ulike normative felt er komplisert, varierende og i endring.

Lover og regler kan ofte, men ikke alltid, hente sin normative begrunnelse fra andre moralske felt. Dermed er det ofte, men ikke alltid, overlapping mellom juss og etikk. På den ene side er det både lovbrudd og brudd på allmenmoralen å skade andre mennesker, og å plagiere andres åndsverk. På den annen side begrunnes noen lover og administrative regler ved rene effektivitetshensyn og antatt kollektive egeninteresser som vanskelig kan sies å ha så mye med etikk å gjøre. At det både er forskjeller og sammenhenger mellom juss og etikk, er særlig relevant når man drøfter spørsmålet om fusk og annen uredelighet i utdanning og forskning.

Det er også slik at vårt samfunn ikke *ønsker* å lovregulere all moral, enn si forby alle umoralske handlinger. En differensiering mellom juss og etikk anses gjerne som et kjennetegn på et moderne samfunn i vestlig forstand. Dette er viktig av minst to grunner: For det første medfører et sammenfall av juss og etikk, og mer generelt juss, etikk og politikk, en risiko for autoritære praksiser med fokus på sanksjoner. Man skaper ikke genuin moralsk læring, bare frykt for straff. Av samme grunn er det viktig å ikke fjerne etiske begrunnelser og perspektiver selv om det er gjort lovvedtak. Det er for eksempel forbudt å gjøre medisinske forskningsekspesimenter som er til stor skade for forsøkspersonene. Det etiske perspektivet er at vi skal la slike eksperimenter være, ikke *fordi* de er forbudt, men *fordi* de er moralsk forkastelige.

For det andre er det rimelig å si at Norge, og norske universiteter, bekjenner seg til verdipluralisme: Universitetet krever at studentene skal følge lover og (bindende) regler, men anerkjenner nok samtidig at det fins mer eller mindre velbegrunnet og legitim *uenighet* om deler av allmenmoralen. På den annen side fins det grunnleggende verdier som universitetet ikke kan akseptere uenighet om. Vi skal vende tilbake til dette i avklaringen av begrepet “etisk standard” (se pkt 2.3).

Samtidig synes det å være et trekk ved vår samtid at “etikk” og etiske diskusjoner gis større oppmerksomhet, ikke minst i akademia. Årsakene til dette er mange, og situasjonen kan gis optimistiske så vel som pessimistiske fortolkninger. Der noen ville se utviklingen som en ferd mot et stadig mer velutviklet samfunn preget av etikk og humanisme, ville andre se etiske diskusjoner som et symptom på nye og større trusler mot denne humanismen. Uansett er det et utviklingstrekk at etiske normer kodifiseres, skriftliggjøres og institusjonaliseres, blant annet i form av etiske reglement, komiteer og sanksjonspraksiser. Ikke minst i forhold til norsk forskning, og særlig biomedisinsk forskning, ser man en tendens til juridifisering av etikken (senest ved innføringen av egen lov om forskningsetikk), og det som noen kaller etifisering av forskningsrelevant juss (blant annet ved *etiske formålsparagrafer* i Bioteknologiloven, Genteknologiloven og Biobankloven).

I arbeidet med å vurdere UiBs verdisett og grunnpilarer i forhold til etiske verdier og bevissthet, har arbeidsgruppen derfor valgt å fokusere på de verdier og normer som framgår fra det man kunne kalle det etiske feltet, men med øye for at dette feltet i noen grad overlapper med det juridiske feltet.

Som nevnt ovenfor, består det etiske feltet for UiB her både av allmenmoral, akademiske verdier og normer, og profesjonsetikk. Arbeidsgruppen ser det slik at utfordringene vi står overfor i forhold til etikk i utdanning, ikke ligger i å utdype og detaljere hva allmenmoralen består i. Det ligger imidlertid en utfordring i å oppnå større bevissthet om hvordan allmenmoraliske normer aktualiseres i ulike handlingssituasjoner og i ulike relasjoner på universitetet, for eksempel i student-lærer-relasjonen. Vi vender tilbake til dette temaet i pkt 3.2.

Likeledes ligger det utenfor arbeidsgruppens rekkevidde å detaljere hvilke profesjonsetiske normer, regler og koder som skal undervises i de ulike utdanningene. Slike vurderinger tilligger, og bør tilligge, de respektive fagmiljøene. Arbeidsgruppen skal imidlertid på mer generelt grunnlag drøfte profesjonsetikkens plass i UiBs verdsett og strategi for etikk i utdanning, se pkt. 3.1.4.

Det sentrale element å avklare er følgelig de spesifikke *akademiske verdier og normer*. Vi omtaler disse i neste avsnitt.

2.2 Akademiske verdier og normer

Ved en institusjon som et universitet kan det nedfelles enten i skrift eller i levende praksis hva vi kunne kalle institusjonelle normer. Et eksempel vil være Robert Mertons formuleringer av sentrale vitenskapelige normer¹:

- kommunalisme, det at kunnskap bør være fritt tilgjengelig for alle
- universalisme, det at kunnskapskrav bør tas like alvorlig uavhengig av hvem som fremmer dem (og uten interesse for deres rase, kjønn, religion etc)
- desinteresse og ydmykhet, det at forskerens interesse for sannhet og sannferdighet ikke bør forstyrres eller skades av konkurrerende interesser (økonomiske, personlige, ideologiske), og at hun eller han ikke framhever seg sitt eget bidrag på bekostning av andre forskeres innsats og bidrag
- originalitet, det at kunnskapskrav bør være et reelt nytt bidrag til den samlede kunnskapen
- (organisert) skeptisisme, det at den akademiske institusjonen bør organisere seg slik at saklig kritikk oppfattes som en legitim, ønsket og sentral aktivitet

Mertons påpeker at disse normene er *funksjonelle* i den forstand at de fremmer effektiv kunnskapsproduksjon. Uavhengig av den kompliserte diskusjonen om de har moralsk begrunnelse eller ikke, er slike normer anerkjent av de fleste som en del av akademiske undervisnings- og forskningsinstitusjoners verdsett.

Andre eksempler er gitt av filosofen Knut Erik Tranøy, som drøfter en rekke normer som styrer og normerer vitenskapelig virksomhet. Dette er normer vi ofte tar for gitt, men som i realiteten krever kontinuerlig diskusjon, opprettholdelse og fornyelse. Slike normer inkluderer blant annet saklighet, upartiskhet, objektivitet, konsistens, koherens, etterprøvbarhet, relevans, fruktbarhet, originalitet, kreativitet, ærlighet, oppriktighet, sanndruhet, åpenhet, tillit, offentlighet og intersubjektivitet².

Vi har tillit til vitenskapelig kunnskap fordi den er etterprøvd, kritisert og revidert gjennom åpne prosesser. Vi har tillit til at vitenskapelig artikler bygger på ærlighet i rapporteringen av metoder, utvalg av data, og resultater. Resultater fra forskning blir troverdige i den grad de har vært gjennom åpne publiseringskanaler hvor valg av metoder, etterprøvbarhet, konsistens, originalitet og relevans er vurdert av fagfeller med stor kunnskap på det aktuelle fagområde. Kunnskap som har vært gjennom åpen, kritisk vurdering oppfattes som gyldig dersom det er allmenn (intersubjektiv) enighet om dette. Men slik kunnskap er alltid åpen for revisjon, dersom ny forskning, dvs. nye eksperimenter, nye metoder, nye fortolkninger eller nye argumenter er overbevisende for forskerfellesskapet. Uredelighet i forskningen blant etablerte

¹ For en bred presentasjon, se John Ziman (2000): *Real Science. What is it, and what it means*, Cambridge: Cambridge University Press.

² Knut Erik Tranøy (1986): *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*, Oslo: Universitetsforlaget.

forskere eller studenter – enten det gjelder fabrikasjon av resultater, unøyaktig rapportering, eller plagiat av andres forskning – bryter fundamentalt med universitetets grunnleggende verdier som redelighet, åpenhet og etterprøvbarehet.

Dette er overordnede normer i vitenskapen og de bør dermed ligge til grunn for all akademisk virksomhet – også de aktiviteter som studenter opplæres i. Disse normene er grunnlaget – bredt forstått – for samfunnets tillit til at forskning og vitenskapelig kunnskap har gyldighet. Det hviler derfor en forpliktelse på universitetets ansatte å videreformidle slike normer i undervisningen. Det påhviler også et ansvar for studentene å kritisk vurdere og tilegne seg disse normene. I stor grad kan man hevde at disse normene alt er nedfelt gjennom praksis og ulike regler ved Universitet i Bergen. Samtidig er det behov for å fastslå UiBs verdigrunnlag i utdanning konsist og presist, og framfor alt foreslå tiltak som gjør at målsettingene tydeliggjøres og kan etterleves bedre.

Forslag til UiBs grunnpilar for etikk i utdanning:

De grunnleggende verdier for akademisk virksomhet ved UiB er åpenhet, etterprøvbarehet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon.

2.3 Verdipluralisme og bevissthet om etiske standarder

Som nevnt ovenfor, legger vi til grunn at det fins legitim verdipluralisme: det fins mer eller mindre velbegrunnet og legitim *uenighet* om konkrete verdier og normer utover de helt grunnleggende verdiene det må være felles enighet om. *Etikk* som akademisk fagfelt er nettopp studiet av prinsipper og resonnementer som man i større eller mindre grad kan diskutere og være uenige om. Her vil man se at arbeidsgruppens mandat er så omfattende at det trolig må gjøres flere graderinger:

- Det vil finnes verdier og normer som vi vil gjøre gjeldende som del av UiBs etiske verdier, som vi vil be eller kreve at studentene slutter seg til, og hvor vi mener at brudd skal ha sanksjoner.
- Det vil finnes verdier og normer som vi vil gjøre gjeldende som del av UiBs etiske verdier, som vi vil be eller kreve at studentene slutter seg til, men hvor vi mener at sanksjoner og kodifisering inn i bindende regler og reglementer ikke er på sin plass. Et eksempel kunne være fordringer om aktiv deltakelse i læringsmiljøet, der man deler innsikter med andre studenter i kollokvier, seminarer og andre læringsfellesskap.
- Det vil finnes verdier og normer som vi vil gjøre gjeldende som del av UiBs etiske verdier i den forstand at UiB som institusjon bekjenner seg til dem og oppfordrer studenter (og ansatte) til å etterleve dem, men hvor vi anerkjenner legitim verdipluralisme. Dermed vil vi ikke kreve tilslutning til dem.

I mandatet er utvalget bedt om å drøfte og avklare hvilken bevissthet om etiske standarder UiB kan kreve på de ulike gradsnivåene, bachelor, master og PhD. Med det ovenstående *in mente* kunne vi da prøve å utlegge dette som følger:

Bevissthet om etiske normer og standarder, er i denne sammenheng et uttrykk for i hvor stor grad studentene internaliserer de etiske verdier som inngår i UiBs verdisett, det vil si at de deler disse verdiene og handler i samsvar med de ulike normene som følger av disse. Det virker rimelig å avgrense verdidimensjonen av etisk standard til de verdier som UiB vil kreve at studentene slutter seg til. Å kreve tilslutning til de verdier og normer som UiB står for, men

anerkjenner legitim pluralisme i forhold til, er å påtvinge studentene en politisk korrekthet vi neppe ønsker, og som faktisk ville komme i konflikt med den overordnede akademiske verdien til kritisk diskusjon og kritisk holdning. Det er et særtrekk for akademiske verdier at deres internalisering blant annet består i evnen til å reflektere bevisst og kritisk over dem.

I forhold til de studieadministrative termene "kunnskaper, holdninger og ferdigheter"³ kunne man tenke seg at etisk standard primært har en holdnings- og en ferdighets-/innsiktskomponent. Ferdighets-/innsiktskomponenten vil blant annet ligge i øvelse i å reflektere kritisk over verdiene og normene og deres anvendelse. Det vil også ha en kunnskapskomponent, for eksempel kunnskap om hvordan man rent konkret siterer andres arbeider på en tilfredsstillende måte, men også om begreper og teori som kan være nødvendig for å kunne reflektere bevisst over de etiske spørsmålene.

Rent konkret kan dette operasjonaliseres inn i studieadministrative beskrivelser av læringsutbytte langs dimensjonene *kunnskaper og ferdigheter/innsikter*. Arbeidsgruppen har vurdert å formulere ønskede *holdninger*, men ser at holdninger vanskelig kan måles og evalueres i undervisningssammenheng. I forhold til etikk i utdanningen, virker det rimeligere å si at de ønskede holdninger er en *målsetning* for undervisningen.

Beskrivelsene bør gjøres både for studieprogram, fag, enkelte undervisningsemner, samt dedikerte undervisningselementer og andre tiltak for økt etisk standard/bevissthet. Det hensiktsmessige nivå å legge inn obligatoriske krav vil være studieplanene, siden beskrivelsen av fag og studieprogram spiller en nøkkelrolle i kvalitetssikringen av utdanningene. Arbeidsgruppen foreslår generelle formuleringer av slike kunnskaper, ferdigheter og innsikter, samt målsetninger for det ønskede læringsutbyttet, og så må det enkelte fagmiljø spesifisere hvordan dette kan gis et innhold som svarer til fagets egenart og undervisningens innhold og nivå.

Forslag til hvordan UiB skal spesifisere sine krav til etisk bevissthet i utdanning:

Et hovedvirkemiddel vil være å spesifisere obligatoriske komponenter i formuleringen av ønsket læringsutbytte i studieplanene for fag og studieprogram. Dette kan spesifiseres som kunnskaper, ferdigheter og innsikter.

Generelt kan disse kunnskapene, ferdighetene og innsiktene beskrives som følger:

Kunnskaper

- kjennskap til UiBs grunnpilar for etikk i utdanning: *De grunnleggende verdier for akademisk virksomhet ved UiB er åpenhet, etterprøvbarehet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon* og kunnskap om begrunnelsen for disse (framfor alt akademiske verdier og normer)
- kunnskap om og forståelse for betydningen til akademiske verdier, og hvilke implikasjoner de har for konkret handling
- kunnskap om etisk begrunnelse og mer generelt om normativ argumentasjon og forståelse for verdipluralisme og dens betydning
- kunnskap om og forståelse av årsaker til verdi- og interessekonflikter av relevans for utdanningen og senere yrkesutøvelse

Ferdigheter og innsikter

- tilegne seg og overholde UiBs etiske verdier og normer i konkret handling som student og deltaker i universitetsfellesskapet

³ Se Forskrift om standarder og kriterier for akkreditering av studier og kriterier for akkreditering av institusjoner i norsk høyere utdanning, NOKUT 25.01.2006, samt Reglement for studier og grader ved UiB.

- evne til å reflektere over og kritisk diskutere etiske og andre normative spørsmål og begrunne handlinger, normer og verdier av relevans for utdanningen og senere yrkesutøvelse
- evne til å se sammenhengen mellom egne og andres konkrete handlinger på den ene side, og verdier og normer på den andre side
- evne til å identifisere og reflektere over verdi- og interessekonflikter av relevans for utdanningen og senere yrkesutøvelse, også i konkrete tilfeller

Målsettingen med å stille krav til disse kunnskapene, ferdighetene og innsiktene er at studentene skal bygge en akademisk integritet ved å internalisere UiBs etiske verdier og normer, samt de tilhørende kunnskaper og ferdigheter som beskrevet ovenfor.

Kravene til disse etiske kunnskaper, ferdigheter og innsikter skal spesifiseres i studieplanene for fag og studieprogram for de enkelte utdanninger og gradsnivå. Tilsvarende mål for ønsket læringsutbytte kan formuleres på nivå av enkeltemner og andre undervisningselementer og –aktiviteter i den grad det er naturlig. Disse beskrivelsene skal ha betydning for hva studentene prøves i til eksamen og i annen vurdering.

Utdanningsutvalget bør vurdere ønsket saksgang for gjennomføringen av et slikt tiltak, inkludert muligheten av å fremme sak for Universitetsstyret for å sørge for enhetlig og helhetlig innføring av tiltakene på fakultetene og instituttene.

I neste del drøfter innstillingen på hvilke arenaer og i hvilke handlingssituasjoner og relasjoner etiske bevissthet er relevant.

3 Handlingssituasjoner og relasjoner som aktualiserer etikk i utdanning

3.1 Studenter som deltakere i universitetets fagfellesskap

De konkrete etiske fordringer av at studentene nettopp inngår i et *akademisk* fellesskap, er tenkt å kunne gjøres rede for ved refleksjoner med utgangspunkt i UiBs grunnpilar for etikk i utdanning. I større eller mindre grad vil forskningsetikk, vitenskapsetikk og profesjonsetikk være relevant for studentene, alt etter hvor de er i studiene. Vi skal her systematisk gjøre rede for handlingssituasjoner og relasjoner, og vende tilbake til tiltak i pkt 4.

3.1.1 STUDENTER SOM GRYENDE UTØVERE AV AKADEMISK ARBEID

Når studentene kommer til universitetet, skal de sosialiseres inn i normer for akademisk arbeid og samhandling, langs linjene av vitenskapens etos og akademiske normer som beskrevet i pkt 2. Dette omfatter blant annet evne til kritisk bruk av et økende mangfold av informasjons- og kunnskapskilder. Herunder inngår også innsikt i normer for korrekt og adekvat sitering, bruk av illustrasjoner mm i skriftlige og muntlige arbeider.

3.1.2 STUDENTENES LÆRINGSFELLESSKAP

Utover allmennmoralske normer og det som følger av at studentene deler arbeidsmiljø, følger det også særlige etiske spørsmål med den kollektive interessen av at alle bidrar til å skape et fruktbart læringsmiljø gjennom deltakelse, deling av kunnskaper, fagkritikk mm. Dette følger fra den grunnleggende verdien av *åpenhet og kritisk diskusjon*. Dette er i området for etiske verdier og normer som hevdes med relativt mindre styrke, fordi det må tillates en viss avveining mellom verdien av full åpenhet og legitime egeninteresser i studentenes innbyrdes konkurransesituasjon, samt eksamens- og vurderingskrav om selvstendig arbeid uten samarbeid med andre studenter.

3.1.3 STUDENTERS DELTAKELSE I FORSKNING

Studentene deltar også i forskningsaktiviteter i økende grad gjennom studieløpet, og i varierende grad på ulike studier. Her kommer forskningsetikken og vitenskapsetikken til anvendelse med økende styrke gjennom studieløpet.

3.1.4 STUDENTER SOM GRYENDE PROFESJONSUTØVERE

En del av den etiske standard og bevissthet som det må arbeides for blant studentene, består i at studiet bør forberede dem til senere yrkesutøvelse. Dette vil dels bestå i å forberede dem til forskere, dels til profesjonsutøvere der dette er naturlig, men også til andre viktige yrker (læreryrke, ekspert-/konsulentvirksomhet, forvaltning). Det er utenfor arbeidsgruppens rekkevidde å utarbeide full oversikt over dette, men vi tar stilling til *hvordan* dette aspektet skal ivaretas (se pkt 4.4).

3.1.5 FORHOLDET MELLOM STUDENTEN OG UNIVERSITETET SOM SERTIFISERINGSINSTANS. GRADER, EKSAMEN, VURDERING.

Her består den etiske tematikken framfor alt i utfordringer knyttet til ærlighet, redelighet og fair play, slik som ulike former for fusk (bruk av ulovlige hjelpemidler, plagiering, kjøp av tjenester, urimelig mye hjelp, vitenskapelig uredelighet i forskningsoppgaver, uredelighet ved

søknad og opptak på galt grunnlag, etc). Dette faller i sin hovedsak innunder det kombinerte juss-etikk-området som omtales nærmere i pkt 5.

3.2 Studenter som medarbeidere på en arbeidsplass: handlingssituasjoner, relasjoner og forslag til tiltak

Studenter er ikke arbeidstakere med de rettigheter og plikter dette automatisk medfører. Likevel inngår de i en rekke relasjoner med universitetets ansatte og andre studenter som langt på vei tilsvarer relasjonene mellom arbeidstakere og deres arbeidsmiljø, og som aktualiserer ulike spørsmål av etisk art. I den grad disse dekkes av allmenmoralen, vil de ikke bli behandlet under dette punkt. To forhold bør imidlertid omtales særskilt:

3.2.1 STUDENT-LÆRER-RELASJONEN

Denne relasjonen omfattes av allmenmoralen, men har også noen særtrekk. Ett særtrekk er en maktasymmetri som primært legger ansvar på læreren. Vi kan imidlertid diskutere om det også er elementer av denne symmetrien som legger ansvar på studenten. Et annet særtrekk er den nærheten som spesielt veiledningsforhold skaper, og som fordrer respekt og profesjonalitet fra begge parter. Noen aspekter ved dette er fanget opp gjennom de nåværende Etiske regler for student-veileder-forholdet ved UiB. Det er behov for å se om disse reglene er for snevre. Man kan tenke seg en rekke andre måter å krenke den andres verdighet og personlige integritet enn ved seksuelle tilnærmelser.

Forslag til oppfølging av etikk i student-lærer-relasjonen:

Utdanningsutvalget bør vurdere å revidere gjeldende Etiske regler for student-veileder-forholdet ved UiB. Reglene bør utvides til student-veileder/lærer-forhold generelt og til å omfatte andre former for krenkelser enn ved seksuelle tilnærmelser.

3.2.2 BRUK AV UNIVERSITETETS EIENDOM OG RESSURSER

Her inngår de særlige utfordringer ved bruk av dataanlegget. Dette omfattes pr i dag av IKT-reglementet, som man må akseptere når man registrerer seg som bruker av UiBs dataanlegg, men det bør vurderes om de etiske aspektene her er tilstrekkelig ivaretatt. Dette handler ikke bare om beslag av datakraft og lagringsplass, men også om etisk standard der UiB også må ses som samfunnsaktør. Det synes uklart i hvilken grad det foregår brudd på åndsverksrettigheter ved ned- og opplasting via UiBs servere. Ned- og opplasting av pornografi er et annet uavklart etisk tema der UiBs samfunnsrolle aktualiseres. Dette er ikke et rent teknisk spørsmål, men et holdningsspørsmål der UiB som institusjon bør tydeliggjøre sitt standpunkt.

Videre har det overfor arbeidsgruppen vært meldt som problem at studenter skader eller utsetter UiBs eiendom for risiko, men i et omfang som ikke gjør politianmeldelse naturlig eller hensiktsmessig. Også på dette området bør det ses til at forholdet reguleres på et nivå som tilsvarer ansattes plikter og rettigheter.

Forslag til oppfølging av etikk i studenters bruk av UiBs eiendom:

- Utdanningsutvalget inviterer IT-avdelingen til samarbeid om en vurdering av behovet for striktere oppfølging av UiBs IKT-reglement, inkludert eventuelt ressursbehov i så tilfelle. Behovet for forebyggende tiltak rettet mot studentene (undervisning og tiltak rettet mot holdninger) bør også vurderes. UiBs ledelse bør stå i bresjen for holdningsskapende tiltak på området.
- Utdanningsutvalget inviterer Eiendomsavdelingen til samarbeid om en vurdering av behovet for holdningsrettede tiltak rettet mot UiBs studenter.

4 Tiltak for å fremme grunnleggende verdier for akademisk virksomhet i utdanning

Arbeidsgruppen er bedt om:

- å gjøre en kartlegging av hvilke tiltak og ressurser universitetet har per i dag, herunder forebyggende tiltak, kontroll- og sanksjonstiltak og formidlings- og holdningsskapende tiltak, og hvordan disse brukes.
- å gjøre en vurdering av mulige tiltak, herunder forebyggende tiltak, kontroll- og sanksjonstiltak og formidlings- og holdningsskapende tiltak.

Kartleggingsarbeidet har vært omfattende, og resultatene kan ikke antas å være komplette. En redegjørelse for kartleggingen er gitt i eget vedlegg. Bildet som framfor alt tegner seg, er at det eksisterer en myriade av ukoordinerte og ulike tiltak på ulike nivå ved UiB, og at det mange steder arbeides dedikert, systematisk og godt. Mange undervisningselementer og opplegg inneholder komponenter som er relevante for etikk i utdanning. Blant annet kan man nevne undervisning i forskningsetikk, vitenskapsteori og etikk, akademisk skriving, informasjonskompetanse og metodekurs, som alle bidrar til å fremme grunnleggende verdier for akademisk virksomhet og å oppnå det ønskede læringsutbyttet hva etikk angår. Arbeidsgruppen ser på den ene siden behovet for en viss samordning, samtidig som man på den annen side ikke må kvele lokalt initiativ og velfungerende ordninger gjennom nye, sentrale strukturer og pålegg.

Begge disse hensyn kan imøtekommes ved å spesifisere overordnede *minimumskrav* som fagmiljøene må oppfylle, samt *faglige og institusjonelle ressurser* som kan bistå fagmiljøer som ønsker slik bistand. Det er grunn til å tro at fagmiljøene her er forskjellige. Noen har tradisjoner for å integrere et bredt spekter av etiske spørsmål, inkludert publiseringsetikk, inn i blant annet sin undervisning, som en sentral del av sin faglige identitet. Andre søker spesifikk kompetanse til å forstå undervisning, framfor alt fra Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori. Det er viktig å understreke at fagmiljøene selv har det primære ansvaret for å integrere etikk i utdanningen, og forholdene må legges godt til rette for at oppgavene kan løses på best mulig vis, bl.a. gjennom utvikling av studieplanene og gjennom skolering av lærerne. Det foreslås at det sentrale og de fakultetsspesifikke utvalgene for etikk i utdanning støtter fagmiljøene i deres arbeid med etikken, samtidig som disse utvalgene også må kunne ta selvstendige initiativ. Som diskutert i pkt 2.3, foreslår arbeidsgruppen overfor UiB som universitetssamfunn en rekke ulike tiltak. Utdanningsutvalget bes vurdere behovet for vedtak i Universitetsstyret for å sikre enhetlig og helhetlig innføring av tiltakene på tvers av fakultets- og faggrensene.

Forslag til tiltak primært rettet mot kontroll og sanksjon ved fusk og annen uredelighet er omtalt i pkt 5. Forebyggende tiltak av mer institusjonell/strukturell art er også beskrevet der. Vi skal nå vende oss til det vi mener bør vektlegges enda sterkere, nemlig de positive tiltakene rettet mot utviklingen av etisk bevissthet. En overordnet målsetting for alle tiltak under pkt 4.2 og 4.3 er *å fremme normer for akademisk integritet og vitenskapelig redelighet og trene studenter og ansatte på alle nivå i god vitenskapelig praksis.*

Det må stilles høyere krav til internalisering av, kunnskap om og bevissthet over normer i forskningen jo nærmere studentene er fullført mastergrad og forskerutdanning. Samtidig må det settes klare krav til vesentlige normer som sannferdighet, unngå plagiater, normer for sitering osv. på lavere gradnivå. Disse kravene bør være tydelige og vi bør sikre at de kommuniseres og formidles på en systematisk måte. Handlingssituasjonene og relasjonene

nevnt i pkt 3.1.1, 3.1.2 og 3.1.5 (samt pkt 3.2) utløser etiske fordringer som gjelder med samme styrke uansett gradsnivå. Disse tilsvarer grunnleggende akademiske normer og verdier, som forsøkt formulert i vårt forslag til UiBs grunnpilar for etikk i utdanning. Forsknings- og vitenskapsetikken samt profesjonsetikken må på den annen side implementeres på langs gjennom studieløpet.

4.1 Strukturelle tiltak

Innstillingen kommer i det følgende med en lang rekke forslag til konkrete tiltak av mindre eller større omfang. Det er viktig at denne satsingen får en hensiktsmessig forankring i UiB som organisasjon. Arbeidsgruppen har diskutert ulike forslag til hvordan dette best kan gjøres, inkludert ombudsmannsordning, sentrale og fakultetsvise etikkutvalg, sentrale og fakultetsvise redelighetsutvalg for utdanning, med mer. Det vil også være behov for et visst administrativt apparat. Samtidig fins det allerede noen strukturer. Den sentrale klagenemnd spiller en sentral rolle hva angår reaksjoner på fusk; NSU Bergens arbeidsutvalg spiller en viktig ombudsfunksjon for studentene, også hva etikk og redelighet i eksamen og undervisning angår, og noen fakulteter har bygd opp arbeidsgrupper og administrative prosedyrer rundt blant annet redelighet i utdanning. Det er viktig å skape god samhandling og best mulig utnyttelse mellom eksisterende og nye strukturer.

Arbeidsgruppen ser helt klart behovet for et sentralt, permanent utvalg for etikk i utdanning som rapporterer til Utdanningsutvalget og som skal ha en proaktiv rolle. Dette utvalget må ha administrativ støtte på tilstrekkelig høyt nivå. Vi foreslår derfor at det opprettes en stilling som etikkrådgiver i Utdanningsavdelingen. Videre ser vi behovet både for proaktivt arbeid for etikk i utdanning på fakultetsnivå, samt et apparat for reaksjoner ved mistanker om fusk. Sistnevnte punkt kommer vi tilbake til i neste kapittel. Noen fakulteter vil kanskje ønske to separate strukturer her, mens andre vil kunne ønske å samordne dem i ett utvalg. Hva ombudsfunksjonen angår, er dette nok et spørsmål som burde drøftes i en mer generell kontekst enn kun etikk i utdanning. Vi ser imidlertid et klart behov for å anerkjenne den innsats som NSU Bergen alt gjør og også det ressursbehovet dette utløser.

Forslag til strukturelle tiltak for å fremme grunnleggende verdier for akademisk virksomhet i utdanning:

- Det opprettes et sentralt, permanent utvalg for etikk i utdanning ved UiB. Utvalget rapporterer til Utdanningsutvalget, og skal følge og koordinere tiltak på fakultetsnivå samt ta selvstendige initiativ til utredning og gjennomføring av tiltak for etikk i utdanning ved UiB. Utvalget kan bestå av fakultetsrepresentanter (gjørne fra fakultetsspesifikke utvalg) samt relevante fagmiljøer (for eksempel Universitetsbiblioteket, Senter for vitenskapsteori og Program for universitetspedagogikk). Den sentrale klagenemnd bør ha observatørrett. Det foreslås at utvalget ledes av viserektor for utdanning.
- Utvalgets sekretariat legges til Utdanningsavdelingen og må ha tilstrekkelige ressurser både til saksforberedelser og operativ oppfølging av vedtak. Det bør i denne forbindelse opprettes en administrativ stilling som etikkrådgiver i Utdanningsavdelingen. Etikkrådgiveren leder utvalgets sekretariat.
- Det sentrale utvalget for etikk i utdanning får ansvaret for at det blir utarbeidet og vedlikeholdt korrekt og funksjonelt utformet informasjon om aspekter ved etikk i utdanning, blant annet på etikkuib.no og eventuelt gjennom en egen håndbok til bruk for ansatte og studenter.
- Fakultetets faglige ledelse har det overordnede ansvar for proaktive og reaktive tiltak for etikk i utdanning. Fakultetene pålegges å opprette ett eller flere

etikuttvalg som samlet skal ivareta disse oppgavene. Utvalgene må ha tilstrekkelige ressurser til saksforberedelser og operativ oppfølging av vedtak.

- UiB anerkjenner NSU Bergens innsats som ombud for studenter, og støtter denne funksjonen økonomisk.
- UiB bør videre utrede behov for en institusjonell og generell ombudsmannsordning, hvor ansatte og studenter også kan komme med saker angående etikk og redelighet.

4.2 Tiltak rettet mot studenter

Vi har ovenfor (pkt 2.3) beskrevet i generelle termer det ønskede læringsutbyttet i studieløpene, og understreket der at de må komme til uttrykk både gjennom undervisning og til eksamen og annen studentvurdering. Vi gjør i det videre rede for hvordan dette kan spesifiseres på de ulike gradsnivåene, med eksempler på konkrete tiltak.

4.2.1 VED OPPTAK OG ANNEN ANKOMST TIL UiB

Fra våre konsultasjoner har arbeidsgruppen fått indikasjoner på at detaljert informasjon og opplæring ved opptak er lite effektiv. Det foreslås i stedet at UiB fokuserer på å kommunisere hovedbudskapet “new game – new rules” ved opptak, det vil si: *Dette er et universitet, her er åpenhet, etterprøvbare, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon ufravikelige verdier. Brudd på redelighet oppdages og får konsekvenser.* Arbeidsgruppen foreslår videre at studenten avkreves en bekreftelse på at hun/han er kjent med dette og aksepterer UiBs regler *ved aksept av studieplass.* Det samme må gjelde studenter som ankommer UiB gjennom studentutvekslingsprogrammer o.l.

Forslag til tiltak ved studentopptak mm.:

- Alle studenter som kommer til UiB (enten ved førstesemester eller på annet nivå/ved annen ordning) skal motta *skriftlig og muntlig* konsis informasjon om UiBs grunnpilar for etikk i utdanning og hva den innebærer, samt om konsekvensene ved uredelighet.
- Alle som tilbys studieplass ved UiB eller på annen måte skal benytte seg av UiBs studietilbud, avkreves skriftlig bekreftelse på at de er kjent med og aksepterer UiBs etiske regler *som del av den skriftlige aksepten av studieplassen.*
- Utvekslingsstudenter og andre som skal ha kortere eller lengre studieopphold ved UiB uten opptak til studieplass, avkreves skriftlig bekreftelse på at de er kjent med og aksepterer UiBs etiske regler.

4.2.2 FØRSTESEMESTERET

Examen philosophicum, seminarmodellen, utgjør allerede en stor innsats for å skolere studentene på et grunnleggende nivå i akademiske normer og verdier, både hva angår kunnskaper, ferdigheter og innsikter. Arbeidsgruppen ønsker å gi honnør for dette viktige arbeidet. Dette gjelder fagets innhold og også form, der studentene trenes i kritisk og redelig bruk av informasjon i arbeidet med seminaroppgavene. Gjennom bruk av egenerklæring og informasjon om tekstgjenkjenningssystemer blir studentene dessuten introdusert for kontroll- og sanksjonstiltakene. Utfordringen her ligger primært i at noen studenter ikke følger seminarmodellen, enten ved å ta skoleeksamensmodellen ved UiB, eller ved å følge ex. phil. ved annet lærested.

I de fagspesifikke emnene i førstesemesteret inngår det i dag i varierende grad en innføring i fagområdets spesifikke krav til akademisk arbeid, f.eks. henvisningsskikk, normer for

håndtering av persondata og lignende. Arbeidsgruppen foreslår at det inngår som *minimumskrav* at ethvert førstesemesterstudium også inneholder et element av en slik innføring. For de fakulteter som har en reell ex. fac.-ordning, er det naturlig å legge et slikt element til denne (i stor grad er det allerede implementert). Særlige utfordringer har kanskje Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet i så henseende, idet ex. fac. formelt utgjøres av innføringsemner i matematikk, som kanskje ikke er den mest hensiktsmessige arena for innføring i akademiske krav i f.eks. eksperimentell naturvitenskap. Likeledes er det mulig at man i medisinstudiet må se hele første studieår under ett, for å kunne dra veksler på innføringskurset i medisinsk etikk og det studieplanfestede kurset i medisinsk vitenskapsteori.

Forslag til tiltak rettet mot førstesemesteret:

- Det utvikles et kort kurs (1-2 dager) i etikk, akademiske normer og verdier og kritisk og redelig bruk av informasjon. Kurset holdes for nyankomne studenter ved UiB som ikke følger seminarmodellen av ex. phil. Kurset gir ikke studiepoeng. Det bør vurderes hvorvidt dette kurset kan gjøres obligatorisk, med fritak for studenter som følger seminarmodellen. Det bør også vurderes om det kan inngå som et obligatorisk krav for å kunne avlegge skoleeksamen i ex. phil. I alle fall bør det framgå av læringskrav at innholdet i kurset forutsettes kjent og er en del av eksamensgrunnlaget for ex. phil. Det foreslås å opprette et slikt tilbud gjennom samarbeid mellom Universitetsbiblioteket og fagansvarlig for ex. phil. (Filosofisk institutt), subsidiært Senter for vitenskapsteori.
- Det foreslås et minimumskrav om en innføring i løpet av førstesemesterstudiets øvrige emner i fagspesifikke krav til akademisk arbeid hva angår akademiske normer og verdier. Dette kan implementeres i ex. fac. eller andre fakultets- eller fagspesifikke emner i første semester. Et slikt forslag må trolig oversendes Rådet for førstesemesterstudier før vedtak i Utdanningsutvalget. De fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning støtter arbeidet i samarbeid med Rådet for førstesemesterstudier.

4.2.3 STUDENTER PÅ KORTTIDSOPPHOLD OG UTVEKSLINGSPROGRAMMER

Via utvekslingsprogrammer og på annen måte mottar UiB studenter som verken følger førstesemesteret ved UiB eller skal avlegge grad ved UiB. De vil derfor kunne falle utenfor flere av de foreslåtte tiltakene. Det er et behov for å fange opp disse studentene.

Forslag til tiltak rettet mot studenter på korttidsopphold og utvekslingsprogrammer:

- De foreslåtte minimumskravene om innføring i etikk, akademiske normer og verdier og kritisk og redelig bruk av informasjon for førstesemesterstudiet gjøres gjeldende for alle studenter som har opphold ved UiB av minst ett semesters varighet.
- Det utvikles et engelskspråklig kurs som skal dekke de ovenfor nevnte kravene. Kurset koordineres med orienteringsprogrammet og andre introduksjonstilbud for utenlandsstudenter.
- Det bør vurderes om det er behov for engelskspråklige kurs i etikk, akademiske normer og verdier og kritisk og redelig bruk av informasjon som et supplement til de ordinære tiltakene på de ulike gradsnivåene.

4.2.4 BACHELOR / LAVERE GRAD

Som på andre gradsnivå, viser kartleggingen at det fins et stort mangfold både hva angår art og omfang av tiltak rettet mot etikk i utdanning, i form av undervisning om siteringsskikk, akademiske normer, profesjonsetikk med videre. Dette mangfoldet er det gode grunner til å beholde, men arbeidsgruppen foreslår følgende minimumskrav:

Forslag til tiltak rettet mot bachelorgraden / lavere gradsstudier:

- Det innføres et krav om at det generelle ønskede læringsutbyttet beskrevet ovenfor spesifiseres av de respektive fagmyndigheter og skrives inn i alle studieplaner. Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori gis i oppdrag å utarbeide en veiledning for dette arbeidet og bistå fagmiljøene.
- Det innføres et minimumskrav om undervisning i forskningsetikk og vitenskapsetikk utover det som gis på førstesemesteret. Undervisningen bør bl.a. ta opp etiske aspekter innen fagets metodelære, for eksempel i samband med laboratorieundersøkelser og eksperimenter, intervjuer og andre muntlige kilder, i behandlingen av trykt og utrykt materiale, gjenstandsmateriale m.v. Undervisningen bør gis av fagmiljøene selv.
- I samband med bacheloroppgaven eller lignende gis det undervisning og trening i akademiske redelighetsnormer, bl.a. kritisk og redelig bruk av informasjon og god skikk når det gjelder sitater, parafraaser og henvisninger, samt i tilgjengelige verktøy for informasjonsinnhenting, herunder nettbaserte søk i ulike databaser. Undervisningen bør gis av fagmiljøene selv, eller i samarbeid med Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori.
- De fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning støtter arbeidet.

4.2.5 MASTER / HØYERE GRAD / ANDRE FIRE- OG FEMÅRIGE STUDIER

Som nevnt ovenfor må det her stilles større krav til forsknings- og vitenskapsetikk enn ved lavere grad. Dette bør gjenspeiles både i kursdelen og oppgavedelen der studentene skriver en egen forskningsoppgave eller lignende.

Forslag til tiltak rettet mot master / høyere grad / andre fire- og femårige studier:

- Det innføres et krav om at det generelle læringsutbyttet beskrevet ovenfor spesifiseres av de respektive fagmyndigheter og skrives inn i alle studieplaner. Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori gis i oppdrag å utarbeide en veiledning for dette arbeidet og bistå fagmiljøene.
- Det innføres et minimumskrav om undervisning i forskningsetikk, vitenskapsetikk og kritisk og redelig bruk av informasjon utover det som gis på lavere grad. Omfanget av forsknings- og vitenskapsetikk skal være slik at det er egnet til å dyktiggjøre studentene til ansvarlige forskere. Undervisningen kan gis integrert eller som selvstendige elementer i kursdelen, og kan forestås av fagmiljøene selv, eller i samarbeid med ressursmiljøer som Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori, samt De nasjonale forskningsetiske komiteene og UiBs personvernombud, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).
- Det bør opprettes permanente, frittstående og studiepoenggivende emner i forskningsetikk/vitenskapsetikk og informasjonskompetanse (kritisk og redelig bruk av informasjon) på masternivå, og det bør legges til rette for at de kan velges inn i kursdelen på masternivå. Hovedansvaret for utvikling av slike tilbud bør legges til Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori. Også andre kurs kan være aktuelle, blant annet relevante kurs i regi av De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Forskningsetiske aspekter ved arbeidet med masteroppgave eller lignende skal vies oppmerksomhet av student og veileder gjennom kollektiv og/eller individuell veiledning og diskusjon, og det bør inngå som vurderingskriterium at slike aspekter er gjort tilstrekkelig rede for.
- De fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning støtter arbeidet.

4.2.6 FORSKERUTDANNING (PHD)

Forskerutdanningene ved UiB har alt et fokus på forskningsetikk/vitenskapsetikk, implementert som krav om vitenskapsteori og etikk i opplæringsdelen av PhD-graden. På

dette nivået må vitenskapsteori inngå i større tyngde ved spesifiseringen av læringsutbytte for etikk i utdanning, idet det må settes større krav til refleksjon og kritisk diskusjon.

En utfordring her er variasjonsbredden man finner mellom de fakultetsvise løsningene. Ved Det historisk-filosofiske og Det samfunnsvitenskapelige fakultet utgjør kravet til vitenskapsteori og etikk en betydelig del av opplæringsdelen, og alle kandidater skriver et vitenskapsteoretisk innlegg relatert til eget forskningsprosjekt. Ved Det medisinske, psykologiske og juridiske fakultet synes denne delen å være mindre, dog svakt økende de senere år. Den består likevel hovedsaklig av noen enkelttimer med plenumsundervisning, uten et obligatorisk krav om en vitenskapsteoretisk/etisk refleksjon over eget forskningsprosjekt. Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet står i en mellomstilling, med krav om minst 3 studiepoeng i vitenskapsteori/etikk i opplæringsdelen. Innenfor denne rammen har det imidlertid heller ikke vært mulig å gjennomføre individuell utforming og framføring av vitenskapsteoretisk/etisk refleksjon over eget forskningsprosjekt.

Arbeidsgruppen mener det er sterke argumenter for å introdusere et minimumskrav som innebærer en løfting av etikk og vitenskapsteori i forskerutdanningene. Vi foreslår at UiB innfører et minimumskrav om 5 studiepoeng i vitenskapsteori og etikk, hvorav minst 2 studiepoeng i forskningsetikk, i opplæringsdelen til PhD. Kravet kan innfris av kurs/undervisning i kombinasjon med utforming og framlegging av godkjent vitenskapsteoretisk innlegg. Rent konkret vil et slikt krav ikke medføre endringer ved HF og SV. Det vil medføre et behov for individuelt arbeid med vitenskapsteoretiske innlegg ved Mat. nat. i stedet for oppgitt eksamenstema slik som i dag. Innføringen av en slik ordning vil gi mergevinst i form av tematisering av etikk og vitenskapsteori i fagmiljøene.

Ved de øvrige fakulteter vil et slikt minimumskrav primært medføre et behov for å innføre en praksis med vitenskapsteoretisk innlegg, samt noe mer dedikert undervisning. Siden det alt i dag fins obligatoriske krav om hjemmeoppgave ved MedFak og PsykFak (ikke spesifikt og obligatorisk i vitenskapsteori/etikk), vil kravet ikke utgjøre en vesentlig endring i opplæringsdelens struktur.

Arbeidsgruppen er videre av den oppfatning at forskningsetikk bør vies større systematisk oppmerksomhet i forsknings- og veiledningsarbeidet.

Forslag til tiltak rettet mot forskerutdanningene:

- Ved opptak til PhD-studiet ved Universitetet i Bergen skal det stilles krav til at søkeren redegjør i prosjektbeskrivelsen for etiske aspekter ved sitt prosjekt.
- Det foreslås et krav om minst 5 studiepoeng i vitenskapsteori/etikk, hvorav minst 2 studiepoeng i forskningsetikk, i opplæringsdelen for PhD-graden, inkludert et individuelt skriftlig arbeid knyttet til vitenskapsteoretiske/etiske aspekter ved egen forskning. Kravoppfyllelse forestås eller godkjennes av Senter for vitenskapsteori som faglig ansvarsted. Et slikt forslag må behandles av Forskningsutvalget så vel som Utdanningsutvalget før det oversendes styret.
- Det bør opprettes permanente, frittstående og studiepoenggivende emner i forskningsetikk/vitenskapsetikk og informasjonskompetanse (kritisk og redelig bruk av informasjon) på forskernivå, og det bør legges til rette for at de kan velges inn i opplæringsdelen i PhD-graden. Hovedansvaret for utvikling av slike tilbud bør legges til Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori, samtidig som det her også må kunne inngå kurs i regi av De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Det bør legges til rette for at nasjonale kurs i forskningsetikk o.l. kan velges inn i opplæringsdelen i PhD-graden.
- Forskningsetiske aspekter ved avhandlingsarbeidet skal vies oppmerksomhet av student og veileder gjennom kollektiv og/eller individuell veiledning og diskusjon,

og det bør inngå som vurderingskriterium at slike aspekter er gjort tilstrekkelig rede for.

- Fagmiljøene anbefales jevnlig å arrangere egne forskningsetiske seminarer for PhD-studenter, vitenskapelige ansatte og annet forsknings- og forskningsadministrativt personell. Det bør avsettes en sentral eller fakultetsvis budsjettpost for slike formål som instituttene kan søke om støtte fra til slike arrangement.
- Arbeidet med harmonisering og innføring av minimumskrav støttes av det sentrale etikkutvalget i samarbeid med Forskningsutvalget og Utdanningsutvalget.

4.3 Tiltak rettet mot vitenskapelige og andre ansatte

Hva problemstillingen “etikk ved UiB for ansatte” i sin fulle bredde angår, faller dette utenfor arbeidsgruppens mandat. UiB vedtok jo nettopp i 2006 nye etiske regler for dette formål.

Tematikken “etikk i utdanning” aktualiserer imidlertid ulike forhold for ansatte. Dette gjelder ikke minst skoling i hvordan inkludere etikk-elementer i undervisningen; hvordan forebygge og avdekke fusk og annen uredelighet; hvordan inkludere forskningsetiske aspekter i veiledningsarbeid, hvordan framstå som gode modeller for studentene i egen undervisning blant annet gjennom siteringsskikk og respekt for åndsverksrettigheter, og så videre. Fusk og annen uredelighet adresseres i neste kapittel. For de øvrige behovene foreslår arbeidsgruppen følgende tiltak:

Forslag til tiltak rettet mot ansatte:

- Undervisere ved UiB har en nøkkelrolle i å framstå som gode modeller for studentene i deres arbeid med å tilegne seg akademiske normer. Fagmiljøene og etikkutvalgene bør utvikle tiltak rettet mot dette formål, i samarbeid med Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk.
- Det bør opprettes permanente, frittstående og studiepoenggivende emner i forskningsetikk/vitenskapetikk og informasjonskompetanse (kritisk og redelig bruk av informasjon) på forskernivå. Kurstilbudet må også ha kapasitet til å kunne tilby kursplasser til forskere og andre ansatte.
- Fagmiljøene anbefales jevnlig å arrangere egne forskningsetiske seminarer for PhD-studenter, vitenskapelige ansatte og annet forsknings- og forskningsadministrativt personell. Det bør avsettes en sentral eller fakultetsvis budsjettpost for slike formål som instituttene kan søke om støtte fra til slike arrangement.
- UiB bør fortsette sitt samarbeid med andre læresteder og De nasjonale forskningsetiske komiteer for å tilby nasjonale og internasjonale kurs i forskningsetikk o.l. for vitenskapelig ansatte. Det bør avsettes midler for slike formål.
- Opplæring av stipendiater med undervisningsplikt, som inkluderer introduksjon til pedagogikk, UiBs etiske verdier og normer samt hvordan forebygge og avdekke uredelighet i utdanningen, opprettes som et obligatorisk og permanent tilbud, i samarbeid mellom Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk.

4.4 Tiltak for å fremme profesjonsetikk

Arbeidsgruppen har ikke funnet å kunne gå substansielt inn i spørsmål om profesjonsetikk, men merker seg at profesjonsstudiene alt vier dette betydelig oppmerksomhet i studieløpet. Det kan virke naturlig at det sentrale og de fakultetsvise etikkutvalgene også interesserer seg for utvikling av profesjonsetisk bevissthet; på den andre side må dette skje etter en

behovsvurdering ved de enkelte fakultet. Der hvor man alt har opplegg som fungerer godt, vil man trolig ikke gjøre strukturelle endringer.

Det er imidlertid et generelt behov for å følge opp etiske utfordringer knyttet til de viktigste yrkesveiene våre studenter kvalifiseres for, utover det som kan fanges opp av forsknings- og vitenskapsetikken. Blant annet gjelder dette læreryrket, ekspert- og konsulentvirksomhet i privat og offentlig sektor, forvaltningsoppgaver og saksbehandling, teknologi, innovasjon og industri, med videre (se også pkt 3.1.4). Dette kan for eksempel gjelde generelle prinsipper som personvern og taushetsplikt; autonomi og paternalisme; offentlighetsprinsipper; og forholdet mellom vitenskap, teknologi og samfunn. Dette utgjør et ekstra element å vurdere for fagmyndighetene når de skal spesifisere læringsmål for etikk i utdanning i sine respektive studieprogrammer og fag.

Forslag til tiltak rettet mot studenter som gryende yrkesutøvere:

- I arbeidet med å spesifisere det generelle læringsutbyttet om etikk i utdanning, skal fagmyndighetene også skrive inn i studieplanene læringsutbytte for profesjons- og yrkesetikk i den grad og av den art de finner relevant, det vil si i forhold til de viktigste yrkene studiene kvalifiserer for.

5 Fusk og annen uredelighet i utdanning, særlig ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid

Arbeidsgruppen er bedt om:

- å vurdere hva som er fusk og uredelighet i utdanning og hva de rettslige rammene i henhold til dette er, herunder hvilke sanksjonstiltak som kan brukes.
- å utarbeide institusjonelle regler og retningslinjer for hva som er fusk og uredelighet i utdanning, samt retningslinjer for behandling av fuskesaker.

5.1 Fusk og annen uredelighet i utdanning – noen avklaringer

5.1.1 FORHOLDET MELLOM FUSK OG UREDELIGHET

I forskningsetisk sammenheng deles brudd på vitenskapelige redelighetsnormer gjerne inn i alvorlige brudd og mindre alvorlige brudd. Blant de alvorlige bruddene er fabrikkasjon og forfalskning av datamateriale, og plagiat, de såkalte FFP⁴. Det er de alvorlige redelighetsbruddene som i forskningsetisk sammenheng regnes som fusk. Som brudd på redelighetsnormer, men ikke så alvorlige som ved fusk, regnes bl.a. bevisst feilaktig gjengivelse av andres arbeider, æresforfatterskap og dårlig henvisningsskikk, der det ikke oppgis fyllestgjørende hvilke arbeider den egne framstillingen bygger på⁵. God henvisningsskikk omfatter både klar markering av sitater, fyllestgjørende henvisninger fra sitater og parafraaser i egen tekst, og en reell liste over anvendt litteratur. Slike brudd på redelighetsnormer kalles gjerne dårlig eller kritikkverdig vitenskapelig praksis⁶. Uredelighet omfatter med andre ord både fusk og dårlig vitenskapelig praksis.

En tilleggsmerknad om plagiat. Etter åndsverkloven er sitater ulovlige dersom de ikke er klart markerte, mens formuleringene likevel er hentet fra andres arbeider. Det kan gjelde hele verk, eller verksdeler, det gjelder både rein avskrift og tilnærmet avskrift. Det forskningsetiske plagiatbegrepet går videre enn dette. I akademisk sammenheng omfatter plagiat tekstformuleringer, men også elementer som idéer, hypoteser, begreper, teorier, materiale, tolkninger, design, resultater m.v., og det regnes også som plagiat dersom en gir en tidlig henvisning, men så gjør fortsatt omfattende bruk av en annen tekst uten videre henvisning⁷.

Ettersom UiB har gjort de forskningsetiske retningslinjene fra de nasjonale forskningsetiske komiteene gjeldende for UiB, finner arbeidsgruppen det formålstjenlig å legge en tilsvarende forståelse av forholdet mellom fusk og uredelighet til grunn. Likeledes vil det i utdanningen av studenter som gryende utøvere av akademisk arbeid og som deltakere i forskning, være formålstjenlig å formidle den samme forståelsen av akademiske normer om fusk og annen uredelighet og forholdet mellom dem, som i forskningsetikken.

⁴ Se bl.a. De forskningsetiske komiteer (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*, Oslo: Forskningsetiske komiteer, se pkt 27. I det videre vil henvisninger til dette dokumentet angis på følgende måte: NESH, pkt 27.

⁵ Dag Elgesem m.fl. (1997): *Fusk i forskning*, Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer, kap. 4

⁶ Ibid.; se også NESH, pkt 29.

⁷ NESH, pkt 28; se også Ole-Andreas Rognstad m.fl. (2006): *God skikk. Om bruk av litteratur og kilder i allmenne, historiske framstillinger*, Oslo: Den norske Forleggerforening (DnF), Den norske historiske forening (HIFO) og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF), del II.

5.1.2 Å FOREBYGGE FUSK OG ANNEN UREDELIGHET

Den viktigste måten å motarbeide fusk og annen uredelighet på, er å formidle og kreve etterlevd akademiske redelighetsnormer. Kunnskap om og innsikt i normene for vitenskapelig redelighet er en del av den akademiske utdanningen i seg selv. I denne sammenhengen er det viktig å understreke at redelighetsnormene i konsekvens også innebærer å *forebygge* fusk og annen uredelighet.

Studenter forventes i dag i økende grad å finne fram til, og å selv vurdere for utvelgelse faglig informasjon. Det er da også grunn til å påpeke at skillet mellom fusk og dårlig vitenskapelig praksis kompliseres ytterligere av en stadig økende tilgang til faglig informasjon gjennom et tiltagende mangfold av formater og kilder. Både ekspansjonen av generell nettbasert publisert informasjon, og tilveksten av elektronisk tilgjengeliggjorte faglige databaser, indekser, kataloger og arkiver bidrar til å skjerpe kravene til studentenes kunnskap om hva som er akademisk redelig anvendelse av ulike typer informasjon i egne faglige framstillinger.

Arbeidsgruppen vil understreke, slik også de vi har konsultert gjør, og Lov om forskningsetikk (2006) gjør, at *det forebyggende arbeidet* må være et helt nødvendig hovedinnsatsområde når det gjelder fusk og annen uredelighet i utdanning. Tiltak av den typen som er foreslått i kap. 4 for å styrke utdanningen i akademiske verdier og normer, vil derfor være dobbelt verdifulle. De vil både gi innsikt i hvordan akademisk virksomhet bør utøves, og de vil virke til å motvirke fusk og annen uredelighet. Denne dobbeltfunksjonen gjør tiltaksforslagene i kap. 4 særlig viktige. Styrkes redelighetsutdanningen, styrkes samtidig det forebyggende arbeidet mot fusk og annen uredelighet. Også av denne grunn bør derfor redelighetsutdanningen styrkes på alle nivåer ved UiB.

Dette stiller krav til studentene om kunnskaper og innsikt på den ene siden, og tilbud om undervisning på den andre siden. Tilsvarende stiller det krav til lærere og studieopplegg om at tilpasset undervisning og trening blir muliggjort og faktisk blir gitt.

5.1.3 SPESIELT OM FUSK TIL EKSAMEN

Eksamen skiller seg fra studiene og forskningen ved den spesielle prøvesituasjonen. Kandidaten skal prestere og vurderes. Dermed kommer også noen spesielle forhold når det gjelder spørsmålet om fusk. Arbeidsgruppen finner det for øvrig ikke nødvendig å trekke opp grensen for hva som er eksamen i stor detalj, men vil peke på at det kan forekomme grensetilfeller. Gruppen nøyter seg med å fastslå at det normalt ikke er vanskelig å fastslå i enkeltsaker hva som er eksamen. Det er også relativt utfyllende regulert i studie- og gradsreglementet.

Praksis fra Den sentrale klagenemnd angir at saker om fusk oppstår i to typetilfeller:

- Bruk av ulovlige hjelpemidler, som oftest ved en tradisjonell, skriftlig skoleeksamen
- Plagiering, som oftest i ulike former for hjemmeoppgaver og i større arbeider som for eksempel mastergradsoppgaver.

Andre former for fusk er opplagt mulige, for eksempel:

- Forfalskning eller fabrikasjon av data ved eksperimenter, laboratorieundersøkelser og lignende som inngår i vurderingen av studentarbeid.

Ulovlige hjelpemidler kan omfatte å ha med seg notater (det spiller ingen rolle om notatene er relevante for den aktuelle eksamensoppgaven) eller på annen ureglementert måte skaffe seg informasjon under eksamen, det kan også omfatte tyveri av annen students besvarelse, la en annen besvare eksamensoppgaven for seg, etc. Det er en spesialvariant av dette når det bestilles og kjøpes besvarelser gjennom internett eller andre kanaler. Det er en annen variant når en prøver å levere inn sin egen tekst, som samtidig har vært bedømt til eksamen tidligere. Dette vil være opplagte former for fusk. Antallet saker om ulovlige hjelpemidler behandlet av Den sentrale klagenemnd og Det akademiske kollegium (før 2003) har alltid vært lavt. Plagiatsakene har derimot økt kraftig i antall siden høsten 2003. Det skal understrekes at tallet likevel også i disse sakene er lavt. Samlet utgjør saker om ulovlige hjelpemidler og plagiat mindre enn 100 pr år ved UiB. Dette står ikke i rimelig forhold til internasjonale undersøkelser av selvrapporert fusk og plagiering. Man kan derfor ikke utelukke at det er en betydelig underrapportering og -detektering av bruk av ulovlige hjelpemidler og av plagiering ved eksamen og vurdering.

5.2 Rettslige rammer ved fusk ved eksamen

Universitets- og høyskoleloven (uhl.) av 2005 har regler som sier at en student som har fusket eller har forsøkt å fuske ved eksamen kan bli ilagt disiplinærsanksjoner. Disse sanksjonene er:

- annullering av vedkommende eksamen
- utestenging fra institusjonen
- utestenging fra eksamen ved alle andre institusjoner som er omfattet av loven

Dette går fram av § 4-8 (3), sammenholdt med § 4-7 (1)b). Den kompetente myndigheten er i utgangspunktet institusjonens styre, men styret kan delegere det til klagenemnda, noe som er gjort ved UiB.

I likhet med eksamen har ikke fusk fått noen såkalt legaldefinisjon, det vil si at loven ikke sier direkte hva fusk er. Den alminnelige forståelsen av fuskebegrepet er det likevel bred enighet om. Departementet har tidligere sagt at man

legger til grunn at det er å anse som fusk når en student har ulovlige hjelpemidler tilgjengelige under en eksamen eller på andre måter handler i strid med eksamensreglementet eller regler om kildebruk (fra Ot.prp. nr. 40 (2001-2002))

Dette er hentet fra forarbeidene til endringene som i 2002 ble gjort i universitets- og høyskoleloven av 1995 (bl.a. innføringen av Kvalitetsreformen), men det er fortsatt relevant, fordi reglene om fusk i loven av 2005 er videreført fra den tidligere loven. Det er en nokså vid forståelse av fuskebegrepet, og det viser til regler som finnes ulike steder, herunder i institusjonens eget regelverk og i annen lovgivning.

5.2.1 OBJEKTIV OG SUBJEKTIV SKYLD

Beskrivelsen av fusk ovenfor gjelder det som ofte kalles de objektive kriteriene. I det ligger at studenten må ha gjort noe som er å regne som fusk. Det er også en subjektiv side ved det; det såkalte skyldkravet. I loven er det angitt som grov uaktsomhet eller forsett. En enkel definisjon av forsett, som holder i nær sagt alle saker, er at man har gjort noe med vilje. Grov uaktsomhet forekommer der studenten ikke har “ment å fuske”, men har unnlatt å etterleve en eksisterende norm for hvor påpasselig man må være for ikke å gjøre feil. Grov uaktsomhet forstås som et markant brudd med den gjeldende aktsomhetsnormen, og det må være såkalt

kvalifisert klanderverdig, altså at det må være grunn til å klandre studenten nok så mye. ”Den gjeldende aktsomhetsnormen” vil variere fra livsområde til livsområde – for eksempel kan man tenke seg at den er annerledes for en helt ny student enn for en erfaren student. Departementet har uttalt: “I eksamens- og prøvesituasjoner stilles det høye krav til studenten, og den enkelte kandidat er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler og retningslinjer for bruk av disse før eksamen.”⁸ Det vil si at her er et forholdsvis strengt aktsomhetskrav.

5.2.2 FORSØK

I universitets- og høyskoleloven er forsøk på fusk likestilt med fullbyrdet fusk – forutsatt at studenten har hatt *fullbyrdesforsett*. Det betyr at det ikke er noe krav om at studenten faktisk har gjennomført eksamen eller annen obligatorisk aktivitet i strid med reglementet; det er tilstrekkelig at han (forsettlig eller grovt uaktsomt) har lagt til rette for å gjøre det.

5.2.3 FORHOLDMESSIGHET

Samtidig må *forholdsmessighet* legges til grunn: Reaksjonen skal stå i et rimelig forhold til det avdekkede forholdet. Noen ganger vil disiplinærvedtak være en uforholdsmessig streng reaksjon. Dette kan blant annet gjelde saker der omfanget av plagiering er lite, skyldes slurv og uvitenhet, og er utført av studenter på et tidlig stadium i studiet.

5.2.4 BEVISKRAV

Videre gjelder det et krav om klar sannsynlighetsovervekt for at både de subjektive og objektive vilkårene er oppfylt. Det har vært eksempler i klagenemnda på saker som har blitt henlagt fordi det ikke var sterke nok bevis.

5.2.5 BETYDNINGEN AV AT STUDENTEN IKKE KJENNER REGLENE

Her er det vanlig å legge til grunn det samme prinsippet som gjelder i strafferetten, dvs. at såkalt rettsvillfarelse – at man ikke kjenner reglene – bare kan få innflytelse på vurderingen når den er “unnskyldelig”. Det er ikke mulig å praktisere dette fullt så strengt som i straffesaker, fordi ellers ville det ikke være noen realitet i institusjonens ansvar for å informere om relevant regelverk, men det skal mye til for å slippe unna med rettsvillfarelse. Departementet har lagt vekt på at institusjonens egne regler må være så klare og tydelige som mulig, og også arbeidsgruppen vil understreke at det er viktig at studentene får god opplæring i hvilke normer som gjelder.

5.2.6 SANKSJONER

Det er viktig å ha klart for seg at det er klagenemndas ansvar å fastsette reaksjonen, og klagenemnda har etter lovens system en særlig uavhengig stilling. Den er bare underlagt universitetsstyret, og det har vært og er en uttalt politikk at universitetsstyret nødvendig legger seg opp i klagenemndas virksomhet. Sanksjonene som klagenemnda har til rådighet er:

- Å “henvise saken til sensuren”.
- Å annullere eksamen.
- Å annullere eksamen og ilegge ett semesters utestenging
- Å annullere eksamen og ilegge to semesters utestenging

⁸ Vedtak 21. mars 2001 i klagesak etter annullering av eksamen ved UiO som følge av fusk.

I vurderingen legges det særlig vekt på følgende momenter: a) På hvilket nivå er studenten? Kravene stilles strengt for alle, men de blir strengere jo mer erfaren studenten er. Det er ikke noe i praksis som tyder på at man skiller etter hvor studenten kommer fra eller om hun eller han har studert andre steder før. b) Hvor grovt er plagiatet? Dette er selvsagt sammensatt, men tommelfingerregelen er: Jo mer studenten aktivt og bevisst har gått inn for å fuske, og jo mer studenten har prøvd å tilsløre fusket, desto strengere reaksjon. Også gjentakelse teller negativt for studenten.

Det første punktet på listen, å henvise saken til sensuren, vil være aktuelt i saker der studenten har vært uaktsom, men ikke grovt uaktsom. Et annet typetilfelle er saker der det er bevist fusk, men disiplinærvedtak ikke står i noe rimelig forhold til regelbruddet. Klagenemnda har i flere saker pekt på at det er anledning til å ta hensyn til regelbruddet ved karaktersettingen, til og med slik at en oppgave som ellers er god, kan bli satt til stryk alene på grunn av for eksempel irregulær sitering og referansebruk. Ved klage er det anledning til (og grunn til) å informere klagekommisjonen om slike forhold før de går i gang med sensurarbeidet.

5.2.7 VIRKNINGENE AV DISIPLINÆRVEDTAK

Annullering i seg selv får om lag samme virkning som et stryk. Det kommer ikke fram på noen karakterutskrift eller annet dokument som studenten senere går ut i verden med. Imidlertid kan selvsagt prosessen og konklusjonen virke belastende på studenten.

Utestenging rekker lengst ved den institusjonen som har fattet vedtaket. Der tapes studieretten helt. Så lenge utestengingen pågår, kan studenten likevel foreta seg en del ved andre institusjoner, men kan ikke delta ved noen form for eksamen.

Når utestengingsperioden er omme, kan studenten begynne å studere igjen, og stiller da formelt sett på like fot med andre studenter. Imidlertid vil eksamener som er annullert, telle som forsøk i forhold til tregangersregelen. Utestenging, og noen ganger også annullering, kan også få konsekvenser for retten til støtte fra Lånekassen. De mest dramatiske sakene i så måte gjelder utenlandske studenter som har visum for å studere, og som risikerer å måtte forlate landet fordi de ikke studerer. Det har vært slike saker, og de har så langt ikke vært vurdert noe mildere enn saker som gjelder norske borgere.

5.2.8 PERSONVERN OG INFORMASJONSFLYT I FUSKESAKER

Det tradisjonelle synet er at opplysninger om enkeltsaker er taushetsbelagt og at det ikke er anledning til å gå ut til offentligheten med opplysninger som er egnet til å identifisere partene, dvs. de som har fått disiplinærvedtak mot seg. Den informasjonen som har vært gitt fra sentraladministrasjonen, har i hovedsak kommet i klagenemndas årsmeldinger og i kontakt med pressen, og den er sterkt anonymisert. Dette er en praksis som bør videreføres, men gruppen mener det bør være hyppigere og mer systematisk informasjon om fuskesaker og om konsekvensene av fusk enn det er i dag, og at informasjonen må bli mer målrettet mot studenter. Det trengs med andre ord en bedre formidlingsstrategi.

Et spørsmål som ikke har vært oppe i stor bredde tidligere, gjelder informasjon til institutter og fagmiljøer. Lovreglene om taushetsplikt er ikke til hinder for at instituttene som sakene kommer fra, blir informert om utfallet av enkeltsaker.

5.2.9 REGELVERK VED UiB OG ANDRE NORSKE INSTITUSJONER

UiB har i liten grad regler som direkte nevner fusk, men vi har regler og annet stoff som berører feltet. Den mest konkrete reguleringen har vi i studie- og gradsreglementet, der §22 omhandler "Forhold i eksamenslokalet m.m." Videre har Det juridiske fakultet vedtatt bestemmelser i sin studieplan for Mastergrad i rettsvitenskap som beskriver fusk på skoleeksamen og ved skriftlige hjemmearbeider.

Arbeidsgruppen ser behov for å vurdere mindre endringer i studie- og gradsreglementet, på linje med hva man finner ved institusjoner det er naturlig å sammenligne seg med. Dette kunne føre til en tydeligere beskrivelse og hjemling av reaksjoner ved fusk. Vi gir her et par eksempler på hvordan dette er løst andre steder.

Fra forskriften for eksamener ved Universitetet i Tromsø:

§ 19. Kildebruk og tillatte hjelpemidler ved eksamen

Ved hjemmeeksamen og andre skriftlige arbeider vil kopiering eller avskrift av faglitteratur og andres arbeider uten henvisning bli vurdert som fusk.

Tillatte hjelpemidler ved skoleeksamen skal være oppført på eksamensoppgavens forside. Godkjenning og kontroll av hjelpemidler foretas av avdelingene.

Studenter har ikke anledning til å ta med seg mobiltelefon eller annet kommunikasjonsutstyr i eksamenslokalet.

§ 20. Fusk ved eksamen

Bruk av andre hjelpemidler enn de som er oppført på eksamensoppgaven blir ansett som fusk. Dersom studenten har ulovlige hjelpemidler til disposisjon etter at eksamen er startet, blir det behandlet som forsøk på fusk.

Dersom det oppstår mistanke om fusk eller forsøk på fusk under eksamen, skal kandidaten straks gjøres oppmerksom på at forholdet vil bli rapportert. Kandidaten velger selv om vedkommende vil fullføre eller avbryte eksamen. Dersom eksamenen fullføres skal besvarelsen leveres inn og sensureres på vanlig måte.

Kandidater som blir tatt i fusk eller forsøk på fusk ved eksamen, kan utestenges fra institusjonen og fratras retten til å gå opp til eksamen ved alle institusjoner i inntil ett år.

Fra forskriften om studier og eksamen ved Universitetet i Oslo:

§ 9.1 Annullering av eksamen eller prøve og utestenging

Fastsatt med hjemmel i §§ 4-7 og 4-8 i UH-loven av 1. april 2005.

Fakultetet selv kan fremme sak for Den sentrale klagenemnd ved Universitetet i Oslo med forslag om annullering av eksamen eller prøve eller av godkjenning av kurs, og med forslag om utestenging, som følge av fusk eller forsøk på fusk eller som følge av falsk vitnemål eller annen form for uredelig opptreden som har gitt adgang til eksamen eller til å delta i kurs.

Fakultetet selv kan fremme sak for Den sentrale klagenemnd ved Universitetet i Oslo med forslag om annullering av godskrivning eller godkjenning av utdanning eller fritak for eksamen eller prøve som er oppnådd ved hjelp av falsk vitnemål eller annen form for uredelig opptreden.

Fra forskriften om studier og eksamen ved Handelshøyskolen BI:

§3-14 Fusk

- a) Regler om fusk til eksamen, herunder om reaksjoner og saksbehandling, reguleres av lov om universiteter og høyskoler §§4-7, 4-8 og 4-11.

b) For Handelshøyskolen BI gjelder i tillegg følgende bestemmelser:

Som fusk regnes brudd på eksamensforskriften ved Handelshøyskolen BI (kap. 3) eller på bestemmelser gitt i medhold av denne. Andre uredelige handlinger eller forhold som tar sikte på å gi kandidaten et uberettiget fortrinn ved eksamen regnes også som fusk. Også handlinger som på andre måter medfører at kandidatens kunnskaper og ferdigheter ikke blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte, blir betraktet som fusk.

c) Som fusk regnes også når kandidaten har fått kjennskap til eksamensoppgaver før eksamen starter eller har manipulert eksamensbesvarelsen etter at denne er levert. Hovedområder som betraktes som fusk er: bruk av ulovlige hjelpemidler, ulovlig samarbeid mellom enkeltpersoner og grupper, plagiat, manglende eller feilaktig kildebruk og uselvstendig arbeid. Avdekkes det noen form for irregulært samarbeid, for eksempel avskrift av andres besvarelser, kilder uten kildehenvisning eller direkte kopi av tidligere besvarelser, regnes dette som fusk. Det betraktes også som fusk å hjelpe andre uten å dra nytte av det selv.

d) Har en student forsettlig eller grovt uaktsomt fusket, eller forsøkt å fuske, kan eksamen annulleres og studenten kan utestenges fra Handelshøyskolen BI og fratras retten til å gå opp til eksamen i inntil ett år, jf §1-4 i denne forskriften. Utestengelsen kan også få virkning for andre universiteter og høyskoler som omfattes av lov om universiteter og høyskoler.

e) Vedtak om annullering eller utestengning treffes av klagenemnda ved Handelshøyskolen BI. Vedtaket kan påklages ihht. universitets- og høyskolelovens §54, nr. 3 og §42 nr. 4. Særkilt klageorgan for universiteter og høyskoler i Norge er klageinstans.

f) Ved slik klage skal som hovedregel vedtaket ikke iverksettes før klagebehandlingen er avsluttet.

Fra studieplanen for masterstudiet i juss ved UiB:

§ 3-3 a Krav til selvstendighet og kildehenvisning.

1. Alle besvarelser som leveres for godkjenning/sensur, skal være studentens egen. Dette gjelder også der besvarelsen ikke inngår i grunnlaget for karakterfastsettelse. Kilder som nyttes skal angis i overensstemmelse med universitetets [retningslinjer om kildebruk](#). Overtredelse vil bli å vurdere som fuskesak, se kapittel 8.

2. I oppgave med ordgrense, skal antall ord oppgis på besvarelsen.

a) Overtredelse av ordgrensen kan føre til underkjennelse av besvarelsen.

b) Feilaktig angitt antall ord kan bli å vurdere som forsøk på fusk.

§ 4-1 a Krav til selvstendighet og kildehenvisning

Besvarelsen skal være studentens egen. Kilder som nyttes skal angis i overensstemmelse med universitetets [retningslinjer om kildebruk](#). Overtredelse vil bli å vurdere som fuskesak, se kapittel 8.

Kapittel 8 Brudd på reglementet

§ 8-1 Overtredelse av reglement knyttet til masteroppgaver, eksamen eller innleverte besvarelser og/eller øvrige obligatoriske elementer i tilknytning til undervisning, vil kunne bli vurdert som fuskesak.

§ 8-2 Forsettlig eller grovt uaktsom overtredelse vil kunne føre til annullering av den aktuelle eksamen/oppgave, jfr. Universitets- og høyskoleloven § 4-7 nr 1, evt. også til utestengelse fra universitetet i inntil to semestre, jfr. Universitets- og høyskoleloven § 4-8 nr 3.

§ 8-3 Forsøk på overtredelse blir å likestille med fullbyrdet overtredelse der det foreligger fullbyrdesforsett.

§ 8-4 Annullert eksamen/oppgave teller som forsøk, likevel bare mht antall ganger eksamen kan avlegges.

§ 8-5 Sak om annullering eller utestengelse avgjøres av universitetsstyrets klagenemnd. Klageinstans er den sentrale klagenemnden etter uhl § 5-1 nr 7, jfr. FOR 2005-10-10 nr 1192: Forskrift om felles klagenemnd for behandling av klagesaker etter lov om universiteter og høyskoler § 4-7 til § 4-10.

5.2.10 RETTSLIGE RAMMER - KONKLUSJON

De rettslige rammene ved fusk til eksamen synes klare, men kan bli enda klarere ved en mindre endring av UiBs studie- og gradsreglement.

Tilleggsinnstillingen vil gå mer i detalj i dette spørsmålet. Spesielt vil justeringer med tanke på å omfatte fusk både ved skoleeksamen og ved skriftlige hjemmearbeider bli vurdert. Studieplan for Masterstudiet i rettsvitenskap ved UiB, samt forskriften om studier og eksamen

ved Handelshøyskolen BI og Universitetet i Tromsø, legges sammen med andre relevante forskrifter og regler til grunn for arbeidet.

5.3 Saksbehandling ved fuskesaker

De vanlige reglene i forvaltningsloven gjelder, i tillegg til noen særregler i uhl. Saken skal dermed være så “opplyst” som mulig, dvs at institusjonen skal ha sørget for å få sakens fakta best mulig fram. I tillegg skal studenten ha fått muligheten til å se dokumentene og til å uttale seg. Studenten har også rett til advokathjelp på institusjonens regning fra saken er “reist”. Ved UiB er dette blitt forstått som øyeblikket fra saken er sendt fra fakultetet til klagenemnda. Studenten må også orienteres om sine rettigheter og få tilstrekkelig tid til å benytte seg av dem. Den vanlige formen for orientering har vært at studenten mottar et standardbrev når saken er kommet inn.

Når saken kommer opp i klagenemnda, skal den være ferdig forberedt. Ønsker nemnda ytterligere opplysninger eller vurderinger, vil den utsette saken. Det er ikke vanlig at studenten eller advokaten får anledning til å være til stede i nemnda, og det er så langt ingen som har bedt om det heller. For å ilegge annullering er det nok med simpelt flertall, mens for utestenging kreves to tredels flertall. I en nemnd med fem medlemmer betyr det at fire må stemme for utestenging.

UiB har ingen helhetlig intern regulering av hva slags saksbehandling som skal skje på instituttet/fakultetet. Skal for eksempel studenten orienteres av instituttet om mistanken og bes om å forklare seg, ev. innkalles til samtale? Ved Det juridiske fakultet vedtok fakultetsstyret endringer i Studieplan for masterstudiet i rettsvitenskap som tilrettelegger for god og effektiv saksbehandling på fakultetet. Her er det også nedsatt en gruppe til å gjøre det saksforberedende arbeidet der mistanke om fusk er avdekket. Dette inkluderer innkalling til samtale mellom angjeldende student og arbeidsgruppen, som så enten melder inn en fuskesak eller ikke.

UiB har heller ikke mye informasjon og veiledning tilgjengelig for faglærere og sensorer som får mistanke om fusk og annen uredelighet, annet enn å påpeke at tjenestevei går via institutt og fakultet til universitetsdirektøren. Det er grunn til å tro at det er mangelfull kunnskap blant faglærerne om hvordan man griper an slike saker. Det er behov for å gi mer informasjon og veiledning, og det bør bygges opp et profesjonelt apparat for å avlaste faglærerne og instituttene med de innledende reaksjonene og eventuelt den forberedende saksbehandlingen i fall fuskesak, på linje med hva som er etablert ved Det juridiske fakultet. Arbeidsgruppen fikk sterke argumenter for en slik ordning også gjennom konsultasjoner med Jude Carroll ved Oxford Brookes University, som er en faglig autoritet på området *plagiering i studier*.

Forslag til tiltak for å styrke saksbehandling ved fusk ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid:

- [Nevnt også under pkt 4.1] Fakultetets faglige ledelse har det overordnede ansvar for proaktive og reaktive tiltak for etikk i utdanning. Fakultetene pålegges å opprette ett eller flere etikkutvalg som samlet skal ivareta disse oppgavene. Utvalgene må ha tilstrekkelige ressurser til saksforberedelser og operativ oppfølging av vedtak.
- Det fakultetsspesifikke utvalget med ansvar for reaktive tiltak omtales i det følgende som fakultetets redelighetsutvalg.
- Faglærere, eksamenskommisjoner og institutter rapporterer mistanke om brudd på redelighetsnormer til utvalget, som så innkaller studenten til samtale og står for

videre oppfølging, inkludert saksforberedelse ved eventuell fuskesak. Studenten bør kunne ha med en (støtte)person til samtalen.

- Fakultetenes redelighetsutvalg oversender eventuelle fuskesaker til Den sentrale klagenemnd, samt også til UiBs Redelighetsutvalg dersom saken omfatter mistanke om uredelighet i forskning. Oversendelse til UiBs Redelighetsutvalg vil som hovedregel kun være aktuelt ved mistanke om uredelighet i forskningsarbeid som inngår som en del av master- og doktorgrad.
- Det utarbeides enkle veiledere for fagmiljøene som beskriver prosedyre fra man avdekker mistanke til saken oversendes fra fagmiljøet. Det utarbeides standardskjema som faglærere og andre kan fylle ut i slike tilfeller. Nettsiden etik.uib.no utvikles til å bli en portal for informasjon av denne type. UiBs sentrale utvalg for etikk i utdanning får ansvar for dette arbeidet.

Arbeidsgruppen vil i egen tilleggsinnstilling komme tilbake til spørsmålet om regler for mer enhetlig saksbehandling ved mistanke om fusk ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid. Tilleggsinnstillingen vil foreligge ultimo juni.

5.4 Reaksjoner på andre redelighetsbrudd

Redelighetsbrudd som ikke er så alvorlige som fusk, men mer har preg av å være dårlig akademisk arbeid, bør ikke møtes som fusk og behandles som fuskesaker. Selv om det i enkelte saker kan være vanskelig å trekke grensen mellom fusk og dårlig praksis, kan plagiat av lite omfang, som for eksempel enkle setninger som ikke har stor meningstyngde i oppgaven, hjelpeløs parafrasering, og dårlig henvisningsskikk som regel forfølges mer hensiktsmessig gjennom tiltak som veiledning og trekk i karakter, mens grensetilfeller kan føre til stryk eller underkjenning av oppgave, eller innkalling til samtale på institutt- eller fakultetsnivå.

Som for fusk, er den viktigste måten å motarbeide dårlig praksis å *forebygge* den gjennom opplæring i god vitenskapelig skikk, og kreve at god skikk overholdes dersom det skal kunne oppnås gode karakterer til eksamen. Dette stiller krav til studentene om kunnskaper og innsikt på den ene siden, og tilbud om undervisning på den andre siden. Tilsvarende stiller det krav til lærere og studieopplegg om at tilpassa undervisning og trening blir muliggjort og faktisk blir gitt. Det forebyggende arbeidet kan styrkes på alle nivå ved UiB, gjennom tiltak som dem som er foreslått i kap. 4. Tilleggsinnstillingen vil forfølge dette punktet i noe større detalj.

5.5 Andre tiltak for å motvirke fusk og annen uredelighet

En måte å ansvarliggjøre studentene på, er gjennom utstrakt og samordnet bruk av egenerklæring ved innlevering av skriftlige oppgaver. Dette er alt i spredt bruk ved UiB på ulike institutter og fakulteter. Det eksakte innholdet varierer noe. Arbeidsgruppen vil anbefale at egenerklæringene utformes slik at studenten ved innlevering av et arbeid underskriver en erklæring der vedkommende i det minste bekrefter at arbeidet er ens eget, at det ikke har vært levert til eksamensvurdering noe sted tidligere, og at ulovlige hjelpemidler ikke har vært benyttet.

Et annet innsatsområde vil være å styrke faglærernes kunnskaper i hvordan de kan utforme oppgaver som ikke innbyr til plagiering (blant annet ved å unngå å be om reproduksjon av teoretisk kunnskap, og i stedet be om at den anvendes på nyere konkrete saksforhold og eksempler), samt deres kunnskaper og ferdigheter i å avdekke plagiering og fusk. Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk tilbyr alt kurs og opplæring for dette formål. Videreutvikling og tilrettelegging av tekstgjenkjenningstjenester er en del av

dette området. Gruppen viser her til innstilling og forslag fra arbeidsgruppen som har vurdert bruken av Ephorus.

Et viktig innsatsområde vil være å styrke fagmiljøenes tilbud til veiledning og hjelp ved oppgaveskriving. Internasjonal forskning tyder på at plagiering og annen uredelighet i utdanning ikke sjelden skyldes dårlige studievaner, avmaktsfølelse og fortvilelse når tidsfristen nærmer seg, heller enn et overlagt ønske om å komme til fordeler gjennom å bryte reglene. Fagmiljøene bør vurdere hvordan studenter med slike vansker kan hjelpes gjennom lavterskeltilbud, for eksempel gjennom studiekonsulent, eventuelt en undervisningsansvarlig som ikke er ens egen faglærer i faget, og legge fram sin fortvilelse og behov for hjelp *før* innlevering, og uten risiko for sanksjoner. Behovet for slike ordninger vil trolig variere fra fag til fag. Gruppen ser ikke behov for å opprette sentrale strukturer knyttet til slike ordninger, idet oppgaven synes å falle innunder fagmiljøenes ansvar for å sikre kvaliteten i utdanningene. Vi vil også her bemerke den tette sammenhengen mellom forebygging av uredelighet og det proaktive arbeidet for å utdanne i redelighet beskrevet i kap. 4. Helt konkret kan man tenke seg synergier og sammenhenger mellom lavterskeltilbud (skrivesentre) og ordinær undervisning i blant annet akademisk skriving.

Forslag til tiltak for å avdekke, reagere på og forebygge uredelighet ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid:

- Redelighetsutvalg for studier ved hvert fakultet får ansvar for å koordinere arbeidet ved sitt fakultet.
- Det sentrale utvalget for etikk i utdanning koordinerer arbeidet ved UiB.
- Fusk og annen uredelighet må forebygges gjennom undervisning i akademiske normer som beskrevet i andre forslag.
- Det utarbeides en standard egenerklæring som kan brukes ved innlevering av studentarbeider ved hele UiB, med eventuelle lokale tilpasninger.
- Opplæring av vitenskapelige tilsatte ifht å forebygge og avdekke uredelighet i utdanning opprettes som et frivillig og permanent tilbud, bl.a. som valgfri modul i universitetspedagogikk, i samarbeid mellom Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk. Andre tilbud, for eksempel i samarbeid med De nasjonale forskningsetiske komiteene, støttes med midler til deltakere.
- Tekstgjenkjenningstjenestene videreutvikles og tilbys for bruk over hele UiB. Innstillingen fra gruppen som har vurdert bruk av Ephorus legges til grunn i det videre arbeidet.
- Det utarbeides en beskrivelse for hvordan fagmiljøene kan opprette såkalte skrivesentre, det vil si en faglig veiledningstjeneste for studenter som har vansker under utforming av skriftlige hjemmearbeider.
- [Nevnt også under pkt 4.1] UiB anerkjenner NSU Bergens innsats som ombud for studenter, og støtter denne funksjonen økonomisk.
- [Nevnt også under pkt 4.1] UiB bør videre utrede behov for en institusjonell og generell ombudsmannsordning, hvor ansatte og studenter også kan komme med saker angående etikk og redelighet.
- Informasjon vedrørende alle disse tiltak samles i portalen etikk.uib.no

6 Plan for det videre arbeidet

Arbeidsgruppen er bedt om:

- På grunnlag av en samlet vurdering, å foreslå en plan for det videre arbeidet.

6.1 Oversikt over forslag til tiltak

Arbeidsgruppen foreslår mer enn 50 enkeltstående tiltak, hvorav flere er sammensatte. Det følgende er en liste over alle foreslåtte tiltak:

(i) Forslag til UiBs grunnpilar for etikk i utdanning:

De grunnleggende verdier for akademisk virksomhet ved UiB er åpenhet, etterprøvnbarhet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon.

(ii) Forslag til hvordan UiB skal spesifisere sine krav til etisk bevissthet i utdanning:

Et hovedvirkemiddel vil være å spesifisere obligatoriske komponenter i formuleringen av ønsket læringsutbytte i studieplanene for fag og studieprogram. Dette kan spesifiseres som kunnskaper, ferdigheter og innsikter. Generelt kan disse kunnskapene, ferdighetene og innsiktene beskrives som følger:

Kunnskaper

- kjennskap til UiBs grunnpilar for etikk i utdanning: *De grunnleggende verdier for akademisk virksomhet ved UiB er åpenhet, etterprøvnbarhet, vitenskapelig redelighet og kritisk diskusjon* og kunnskap om begrunnelsen for disse (framfor alt akademiske verdier og normer)
- kunnskap om og forståelse for betydningen til akademiske verdier, og hvilke implikasjoner de har for konkret handling
- kunnskap om etisk begrunnelse og mer generelt om normativ argumentasjon og forståelse for verdipluralisme og dens betydning
- kunnskap om og forståelse av årsaker til verdi- og interessekonflikter av relevans for utdanningen og senere yrkesutøvelse

Ferdigheter og innsikter

- tilegne seg og overholde UiBs etiske verdier og normer i konkret handling som student og deltaker i universitetsfellesskapet
- evne til å reflektere over og kritisk diskutere etiske og andre normative spørsmål og begrunne handlinger, normer og verdier av relevans for utdanningen og senere yrkesutøvelse
- evne til å se sammenhengen mellom egne og andres konkrete handlinger på den ene side, og verdier og normer på den andre side
- evne til å identifisere og reflektere over verdi- og interessekonflikter av relevans for utdanningen og senere yrkesutøvelse, også i konkrete tilfeller

Målsettingen med å stille krav til disse kunnskapene, ferdighetene og innsiktene er at studentene skal bygge en akademisk integritet ved å internalisere UiBs etiske verdier og normer, samt de tilhørende kunnskaper og ferdigheter som beskrevet ovenfor.

Kravene til disse etiske kunnskaper, ferdigheter og innsikter skal spesifiseres i studieplanene for fag og studieprogram for de enkelte utdanninger og gradsnivå. Tilsvarende mål for ønsket læringsutbytte kan formuleres på nivå av enkeltemner og andre undervisningselementer og –aktiviteter i den grad det er naturlig. Disse beskrivelsene skal ha betydning for hva studentene prøves i til eksamen og i annen vurdering.

Utdanningsutvalget bør vurdere ønsket saksgang for gjennomføringen av et slikt tiltak, inkludert muligheten av å fremme sak for Universitetsstyret for å sørge for enhetlig og helhetlig innføring av tiltakene på fakultetene og instituttene.

(iii) Forslag til oppfølging av etikk i student-lærer-relasjonen:

Utdanningsutvalget bør vurdere å revidere gjeldende Etiske regler for student-veileder-forholdet ved UiB. Reglene bør utvides til student-veileder/lærer-forhold generelt og til å omfatte andre former for krenkelser enn ved seksuelle tilnærmelser.

(iv) Forslag til oppfølging av etikk i studenters bruk av UiBs eiendom:

- Utdanningsutvalget inviterer IT-avdelingen til samarbeid om en vurdering av behovet for striktere oppfølging av UiBs IKT-reglement, inkludert eventuelt ressursbehov i så tilfelle. Behovet for forebyggende tiltak rettet mot studentene (undervisning og tiltak rettet mot holdninger) bør også vurderes. UiBs ledelse bør stå i bresjen for holdningsskapende tiltak på området.

- Utdanningsutvalget inviterer Eiendomsavdelingen til samarbeid om en vurdering av behovet for holdningsrettede tiltak rettet mot UiBs studenter.

(v) Forslag til strukturelle tiltak for å fremme grunnleggende verdier for akademisk virksomhet i utdanning:

- Det opprettes et sentralt, permanent utvalg for etikk i utdanning ved UiB. Utvalget rapporterer til Utdanningsutvalget, og skal følge og koordinere tiltak på fakultetsnivå samt ta selvstendige initiativ til utredning og gjennomføring av tiltak for etikk i utdanning ved UiB. Utvalget kan bestå av fakultetsrepresentanter (gjørne fra fakultetsspesifikke utvalg) samt relevante fagmiljøer (for eksempel Universitetsbiblioteket, Senter for vitenskapsteori og Program for universitetspedagogikk). Den sentrale klagenemnd bør ha observatørrett. Det foreslås at utvalget ledes av viserektor for utdanning.
- Utvalgets sekretariat legges til Utdanningsavdelingen og må ha tilstrekkelige ressurser både til saksforberedelser og operativ oppfølging av vedtak. Det bør i denne forbindelse opprettes en administrativ stilling som etikkrådgiver i Utdanningsavdelingen, med sekretariatsfunksjon for utvalget.
- Det sentrale utvalget for etikk i utdanning får ansvaret for at det blir utarbeidet og vedlikeholdt korrekt og funksjonelt utformet informasjon om aspekter ved etikk i utdanning, blant annet på etikk.uib.no og eventuelt gjennom en egen håndbok til bruk for ansatte og studenter.
- Fakultetets faglige ledelse har det overordnede ansvar for proaktive og reaktive tiltak for etikk i utdanning. Fakultetene pålegges å opprette ett eller flere etikkutvalg som samlet skal ivareta disse oppgavene. Utvalgene må ha tilstrekkelige ressurser til saksforberedelser og operativ oppfølging av vedtak.
- UiB anerkjenner NSU Bergens innsats som ombud for studenter, og støtter denne funksjonen økonomisk.
- UiB bør videre utrede behov for en institusjonell og generell ombudsmannsordning, hvor ansatte og studenter også kan komme med saker angående etikk og redelighet.

(vi) Forslag til tiltak ved studentopptak mm.:

- Alle studenter som kommer til UiB (enten ved førstesemester eller på annet nivå/ved annen ordning) skal motta *skriftlig og muntlig* konsis informasjon om UiBs grunnpilar for etikk i utdanning og hva den innebærer, samt om konsekvensene ved uredelighet.
- Alle som tilbys studieplass ved UiB eller på annen måte skal benytte seg av UiBs studietilbud, avkreves skriftlig bekreftelse på at de er kjent med og aksepterer UiBs etiske regler *som del av den skriftlige aksepten av studieplassen*.
- Utvekslingsstudenter og andre som skal ha kortere eller lengre studieopphold ved UiB uten opptak til studieplass, avkreves skriftlig bekreftelse på at de er kjent med og aksepterer UiBs etiske regler.

(vii) Forslag til tiltak rettet mot førstesemesteret:

- Det utvikles et kort kurs (1-2 dager) i etikk, akademiske normer og verdier og kritisk og redelig bruk av informasjon. Kurset holdes for nyankomne studenter ved UiB som ikke følger seminarmodellen av ex. phil. Kurset gir ikke studiepoeng. Det bør vurderes hvorvidt dette kurset kan gjøres obligatorisk, med fritak for studenter som følger seminarmodellen. Det bør også vurderes om det kan inngå som et obligatorisk krav for å kunne avlegge skoleeksamen i ex. phil. I alle fall bør det framgå av læringskrav at innholdet i kurset forutsettes kjent og er en del av eksamensgrunnlaget for ex. phil. Det foreslås å opprette et slikt tilbud gjennom samarbeid mellom Universitetsbiblioteket og fagansvarlig for ex. phil. (Filosofisk institutt), subsidiært Senter for vitenskapsteori.
- Det foreslås et minimumskrav om en innføring i løpet av førstesemesterstudiets øvrige emner i fagspesifikke krav til akademisk arbeid hva angår akademiske normer og verdier. Dette kan implementeres i ex. fac. eller andre fakultets- eller fagspesifikke emner i første semester. Et slikt forslag må trolig oversendes Rådet for førstesemesterstudier før vedtak i Utdanningsutvalget. De fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning støtter arbeidet i samarbeid med Rådet for førstesemesterstudier.

(viii) Forslag til tiltak rettet mot studenter på korttidsopphold og utvekslingsprogrammer:

- De foreslåtte minimumskravene om innføring i etikk, akademiske normer og verdier og kritisk og redelig bruk av informasjon for førstesemesterstudiet gjøres gjeldende for alle studenter som har opphold ved UiB av minst ett semesters varighet.
- Det utvikles et engelskspråklig kurs som skal dekke de ovenfor nevnte kravene. Kurset koordineres med orienteringsprogrammet og andre introduksjonstilbud for utenlandsstudenter.
- Det bør vurderes om det er behov for engelskspråklige kurs i etikk, akademiske normer og verdier og kritisk og redelig bruk av informasjon for studenter med særlige behov, som et supplement til de ordinære tiltakene på de ulike gradsnivåene.

(ix) Forslag til tiltak rettet mot bachelorgraden / lavere gradsstudier:

- Det innføres et krav om at det generelle ønskede læringsutbyttet beskrevet ovenfor spesifiseres av de respektive fagmyndigheter og skrives inn i alle studieplaner. Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori gis i oppdrag å utarbeide en veiledning for dette arbeidet og bistå fagmiljøene.
- Det innføres et minimumskrav om undervisning i forskningsetikk og vitenskapsetikk utover det som gis på førstesemesteret. Undervisningen bør bl.a. ta opp etiske aspekter innen fagets metodelære, for eksempel i samband med laboratorieundersøkelser og eksperimenter, intervjuer og andre muntlige kilder, i behandlingen av trykt og uttrykt materiale, gjenstandsmateriale m.v. Undervisningen bør gis av fagmiljøene selv.
- I samband med bacheloroppgaven eller lignende gis det undervisning og trening i akademiske redelighetsnormer, bl.a. kritisk og redelig bruk av informasjon og god skikk når det gjelder sitater, parafraaser og henvisninger, samt i tilgjengelige verktøy for informasjonsinnhenting, herunder nettbaserte søk i ulike

databaser. Undervisningen bør gis av fagmiljøene selv, eller i samarbeid med Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori.

- De fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning støtter arbeidet.

(x) Forslag til tiltak rettet mot master / høyere grad / andre fire- og femårige studier:

- Det innføres et krav om at det generelle læringsutbyttet beskrevet ovenfor spesifiseres av de respektive fagmyndigheter og skrives inn i alle studieplaner. Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori gis i oppdrag å utarbeide en veiledning for dette arbeidet og bistå fagmiljøene.
- Det innføres et minimumskrav om undervisning i forskningsetikk, vitenskapsetikk og kritisk og redelig bruk av informasjon utover det som gis på lavere grad. Omfanget av forsknings- og vitenskapsetikk skal være slik at det er egnet til å dyktiggjøre studentene til ansvarlige forskere. Undervisningen kan gis integrert eller som selvstendige elementer i kursdelen, og kan forestås av fagmiljøene selv, eller i samarbeid med ressursmiljøer som Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori, samt De nasjonale forskningsetiske komiteene og UiBs personvernombud, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).
- Det bør opprettes permanente, frittstående og studiepoenggivende emner i forskningsetikk/vitenskapsetikk og informasjonskompetanse (kritisk og redelig bruk av informasjon) på masternivå, og det bør legges til rette for at de kan velges inn i kursdelen på masternivå. Hovedansvaret for utvikling av slike tilbud bør legges til Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori. Også andre kurs kan være aktuelle, blant annet relevante kurs i regi av De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Forskningsetiske aspekter ved arbeidet med masteroppgave eller lignende skal vies oppmerksomhet av student og veileder gjennom kollektiv og/eller individuell veiledning og diskusjon, og det bør inngå som vurderingskriterium at slike aspekter er gjort tilstrekkelig rede for.
- De fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning støtter arbeidet.

(xi) Forslag til tiltak rettet mot forskerutdanningene:

- Ved opptak til PhD-studiet ved Universitetet i Bergen skal det stilles krav til at søkeren redegjør i prosjektbeskrivelsen for etiske aspekter ved sitt prosjekt.
- Det foreslås et krav om minst 5 studiepoeng i vitenskapsteori/etikk, hvorav minst 2 studiepoeng i forskningsetikk, i opplæringsdelen for PhD-graden, inkludert et individuelt skriftlig arbeid knyttet til vitenskapsteoretiske/etiske aspekter ved egen forskning. Kravoppfyllelse forestås eller godkjennes av Senter for vitenskapsteori som faglig ansvarsted. Et slikt forslag må behandles av Forskningsutvalget så vel som Utdanningsutvalget før det oversendes styret.
- Det bør opprettes permanente, frittstående og studiepoenggivende emner i forskningsetikk/vitenskapsetikk og informasjonskompetanse (kritisk og redelig bruk av informasjon) på forskernivå, og det bør legges til rette for at de kan velges inn i opplæringsdelen i PhD-graden. Hovedansvaret for utvikling av slike tilbud bør legges til Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori, samtidig som det her også må kunne inngå kurs i regi av De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Det bør legges til rette for at nasjonale kurs i forskningsetikk o.l. kan velges inn i opplæringsdelen i PhD-graden.
- Forskningsetiske aspekter ved avhandlingsarbeidet skal vies oppmerksomhet av student og veileder gjennom kollektiv og/eller individuell veiledning og diskusjon, og det bør inngå som vurderingskriterium at slike aspekter er gjort tilstrekkelig rede for.
- Fagmiljøene anbefales jevnlig å arrangere egne forskningsetiske seminarer for PhD-studenter, vitenskapelige ansatte og annet forsknings- og forskningsadministrativt personell. Det bør avsettes en sentral eller fakultetsvis budsjettpost for slike formål som instituttene kan søke om støtte fra til slike arrangement.
- Arbeidet med harmonisering og innføring av minimumskrav støttes av det sentrale etikkutvalget i samarbeid med Forskningsutvalget og Utdanningsutvalget.

(xii) Forslag til tiltak rettet mot ansatte:

- Undervisere ved UiB har en nøkkelrolle i å framstå som gode modeller for studentene i deres arbeid med å tilegne seg akademiske normer. Fagmiljøene og etikkutvalgene bør utvikle tiltak rettet mot dette formål, i samarbeid med Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk.
- Det bør opprettes permanente, frittstående og studiepoenggivende emner i forskningsetikk/vitenskapsetikk og informasjonskompetanse (kritisk og redelig bruk av informasjon) på forskernivå. Kurstilbudet må også ha kapasitet til å kunne tilby kursplasser til forskere og andre ansatte.
- Fagmiljøene anbefales jevnlig å arrangere egne forskningsetiske seminarer for PhD-studenter, vitenskapelige ansatte og annet forsknings- og forskningsadministrativt personell. Det bør avsettes en sentral eller fakultetsvis budsjettpost for slike formål som instituttene kan søke om støtte fra til slike arrangement.
- UiB bør fortsette sitt samarbeid med andre læresteder og De nasjonale forskningsetiske komiteer for å tilby nasjonale og internasjonale kurs i forskningsetikk o.l. for vitenskapelig ansatte. Det bør avsettes midler for slike formål.
- Opplæring av stipendiater med undervisningsplikt, som inkluderer introduksjon til pedagogikk, UiBs etiske verdier og normer samt hvordan forebygge og avdekke uredelighet i utdanningen, opprettes som et obligatorisk og permanent tilbud, i samarbeid mellom Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk.

(xiii) Forslag til tiltak rettet mot studenter som gryende yrkesutøvere:

- I arbeidet med å spesifisere det generelle læringsutbyttet om etikk i utdanning, skal fagmyndighetene også skrive inn i studieplanene læringsutbytte for profesjons- og yrkesetikk i den grad og av den art de finner relevant, det vil si i forhold til de viktigste yrkene studiene kvalifiserer for.

(xiv) Forslag til tiltak for å styrke saksbehandling ved fusk ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid:

- [Nevnt ovenfor] Fakultetets faglige ledelse har det overordnede ansvar for proaktive og reaktive tiltak for etikk i utdanning. Fakultetene pålegges å opprette ett eller flere etikktvalg som samlet skal ivareta disse oppgavene. Utvalgene må ha tilstrekkelige ressurser til saksforberedelser og operativ oppfølging av vedtak.
- Det fakultetsspesifikke utvalget med ansvar for reaktive tiltak omtales i det følgende som fakultetets redelighetsutvalg.
- Faglærere, eksamenskommisjoner og institutter rapporterer mistanke om brudd på redelighetsnormer til utvalget, som så innkaller studenten til samtale og står for videre oppfølging, inkludert saksforberedelse ved eventuell fuskesak. Studenten bør kunne ha med en (støtte)person til samtalen.
- Fakultetenes redelighetsutvalg oversender eventuelle fuskesaker til Den sentrale klagenemnd, samt også til UiBs Redelighetsutvalg dersom saken omfatter mistanke om uredelighet i forskning. Oversendelse til UiBs Redelighetsutvalg vil som hovedregel kun være aktuelt ved mistanke om uredelighet i forskningsarbeid som inngår som en del av master- og doktorgrad.
- Det utarbeides enkle veiledere for fagmiljøene som beskriver prosedyre fra man avdekker mistanke til saken oversendes fra fagmiljøet. Det utarbeides standardskjema som faglærere og andre kan fylle ut i slike tilfeller. Nettsiden etikk.uib.no utvikles til å bli en portal for informasjon av denne type. UiBs sentrale utvalg for etikk i utdanning får ansvar for dette arbeidet.

(xvi) Forslag til tiltak for å avdekke, reagere på og forebygge uredelighet ved eksamen og i annet vurdert studentarbeid:

- Redelighetsutvalg for studier ved hvert fakultet får ansvar for å koordinere arbeidet ved sitt fakultet.
- Det sentrale utvalget for etikk i utdanning koordinerer arbeidet ved UiB.
- Fusk og annen uredelighet må forebygges gjennom undervisning i akademiske normer som beskrevet i andre forslag.
- Det utarbeides en standard egenerklæring som kan brukes ved innlevering av studentarbeider ved hele UiB, med eventuelle lokale tilpasninger.
- Opplæring av vitenskapelige tilsatte ifht å forebygge og avdekke uredelighet i utdanning opprettes som et frivillig og permanent tilbud, bl.a. som valgfri modul i universitetspedagogikk, i samarbeid mellom Universitetsbiblioteket og Program for universitetspedagogikk. Andre tilbud, for eksempel i samarbeid med de nasjonale forskningsetiske komiteene, støttes med midler til deltakere.
- Tekstgjenkjenningstjenestene videreutvikles og tilbys for bruk over hele UiB. Innstillingen fra gruppen som har vurdert bruk av Ephorus legges til grunn i det videre arbeidet.
- Det utarbeides en beskrivelse for hvordan fagmiljøene kan opprette såkalte skrivesentre, det vil si en faglig veiledningstjeneste for studenter som har vansker under utforming av skriftlige hjemmearbeider.
- [Nevnt ovenfor] UiB anerkjenner NSU Bergens innsats som ombud for studenter, og støtter denne funksjonen økonomisk.
- [Nevnt ovenfor] UiB bør videre utrede behov for en institusjonell og generell ombudsmannsordning, hvor ansatte og studenter også kan komme med saker angående etikk og redelighet.
- Informasjon vedrørende alle disse tiltak samles i portalen etikk.uib.no

6.2 Det videre arbeidet

Innstillingsdokumentet inneholder dessverre ikke en fullstendig og detaljert behandling av mandatets fjerde kulepunkt. Arbeidsgruppen har oppnevnt en undergruppe (bestående av Hillesøy, Spjelkavik og Stolt-Nielsen) og gitt denne fullmakt til å gi en tilleggsinnstilling. Denne vil foreligge ultimo juni.

Innstillingen beskriver en rekke tiltak som må vurderes på institusjonelt nivå. Samtidig lar den enkelte spørsmål stå ubesvart. Disse overlates dermed til Utdanningsutvalget og/eller det eventuelle nye sentrale utvalget for etikk i utdanning, eventuelt også Forskningsutvalget. Disse inkluderer:

Uavklarte utfordringer:

- Utover utvalgs- og sekretariatsstrukturen som er foreslått, og nettportalen etikk.uib.no, hvordan skal man sikre en bedre informasjonsflyt om etikk i utdanning i framtida?
- Bør man utover de nokså rettede tiltakene som her foreslås, også lansere allmenne holdningskampanjer ved UiB ifht etikk i utdanning?

- Hva vil være forholdet mellom de fakultetsvise utvalgene for etikk i utdanning og tjenestevei ved forskningsetiske saker? Bør det opprettes forskningsetiske utvalg ved fakultetene, og hvordan skal i så fall arbeidsdelingen være i tilfeller der en student er mistenkt for uredelighet i utdanning gjennom å ha utført eller deltatt i forskning som bryter forskningsetiske regler og prinsipper?
- Hvordan skal de foreslåtte tiltakene finansieres?

Hva de overordnede tiltakene angår, synes dette å kunne implementeres gjennom vedtak av universitetsledelsen. Flere av tiltakene som arbeidsgruppen foreslår, krever noe videre utredningsarbeid og ikke minst høringsrunde på universitetet, samt avklaring av tjenestevei og saksgang.

De krever også samhandling mellom ulike organer og nivåer ved UiB. Opprettelsen av nye organer (etikikutvalg) og tilhørende sekretariatsfunksjoner bør kostnadsberegnes, og det bør også de foreslåtte undervisnings- og informasjonstiltakene.

Her må det tas hensyn til at sekretariatsfunksjonene vil kunne avlaste faglærere og grunneheter med arbeid på en kompetent og tidseffektiv måte, ikke minst dersom de kan håndtere uredelighetssaker på en måte som korrigerer studenter tidlig uten alltid å utløse fuskesaker.

For noen få fagmiljøer vil ikke de foreslåtte minimumsstandardene medføre annet enn en anerkjennelse av at de alt gjør et viktig og godt arbeid. For de fleste fagmiljøer vil de nye kravene medføre kostnader i form av skolering, arbeid og undervisningstjenester, som i noen grad må dekkes gjennom ny finansiering. Det synes også klart at det økte omfanget av arbeidsoppgaver for enheter som Program for universitetspedagogikk og framfor alt Universitetsbiblioteket og Senter for vitenskapsteori, må kompenseres med økte ressurser. Hva de to sistnevnte enhetene angår, har de erfaring med behovet for sentrale initiativ for å løse finansieringsspmåler i skjæringspunktet mellom overordnede oppgaver gitt på nivå av universitetsstyret og dets utvalg, og finansiering gjennom fakultetene. Disse spørsmålene må også i dette tilfellet forfølges på sentralt nivå i tett dialog med fakultetene og de angjeldende enhetene.

Arbeidsgruppen finner imidlertid støtte i Utdanningsutvalgets saksforelegg for det syn at *etikk i utdanning er viktig for kvaliteten i vår forskning og utdanning*. Vi vil derfor minne om at de involverte kostnadene ved tiltakene vil bli synlige i budsjettene, mens de potensielle direkte og indirekte kostnadene for UiB ved manglende etisk bevissthet og kvalitet kan være høye og vanskelig dokumenterbare.

Innstillingen er enstemmig.

Karen Golmen

Eystein Gullbekk

Per Gunnar Hillesøy

Johan Lillehaug

Anne-Hilde Nagel

Ole Frithjof Norheim

Johanne Spjelkavik

Kari Smith

Ragnhild Stolt-Nielsen

Roger Strand (leder)

Kjetil Vevle

Hilde Elin Haaland Kramer

7 Vedlegg til innstillingen

Saksnotat sak 61/06 Utdanningsutvalget
Kartlegging av tiltak og ressurser i forhold til etikk i utdanningen